БҮГҮ ЧУРТТАРНЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫН

1925 чылда үндезилеттинген

1963 ч. НОЯБРЬ 15 ПЯТНИЦА № 270 (5674).

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

Өртээ 2 көп.

КЫШ—СПОРТЧУ СОЛУН ҮЕ

СОВЕТ КИЖИНИҢ ЧААГАЙ ЧОРУУ ДЭЭШ! Бо лозун бистин Төрээн Коммунистиг партиявыстың кижи дугайында сагыш салыышкынының үндезини болу берген. Кижинин кадык, шыырак, бергелерге торулбас болурунга бистиң чуртувуста массалыг болу берген спорт болгаш күш-культура кижини кижизидериниң база бир чугула чепсээ апарган, ооң совет ниитилелде ужур-дузазы улгаткан.

Спорттун ең таарымчалыг үези—чай эрте берген. Республиканың спортчулары ол өйну көскү чедиишкиннер-биле сонуурганчыг кылдыр эрттиргеннер.

Черниң кыры ак хар-биле шугланып, бистиң хемнеривистиң, сугларывыстың кырын дош шыва алы бээрин спортчулар четтикпейн манап турган. Республиканың кышкы спортка ынак аныяктарын бо кыш үр манатпаан, черниң хар шывы чаржай бээр билек, хаак кеткеш аныяктар арыг салгын-биле маргыжып ынай болур, боду бүткен болгаш кылымал-даа катоктарда конькичилер шенелдезин шагда-ла чоруда берген.

Эрткен үеже хал көрүүр спортчуга үүгле дузалыг болгай. Ынчангаш эрткен кыш бистин республиканың спортчу амыдыралынга кандыг-кандыг үнелиг үүлдерни бергенин кысказы-биле түннеп көрээли. Бир-ле дугаарында, спорттун кышкы хевирлери бисте үүгле хаак болгаш конькиби-биле кызыгаарлаттынмайн барган, ооң хевирлери янзы-бүрү болу бергенин өөрүп демдеглевес аргажок. Республика найысылалында, районнар төпторинде школаларга кышкы үеде чиик атлетиканың, тыва национал болгаш өске-даа хүрештернин секциялары доктаамал ажылдап турар апарган. Эрткен кыжын Кызылдың профессионал-техникиг училищезинин күш-культура чөвүлелиниң инициативазы-биле тыва хүрештин элээн каш маргылдаалары кышкы үеде чоруттунып, аныяктарның сонуургалын хандыткан болгай. Ол коллектив (удуртукчузу эш П. Петров) ам ол ажылын улам сайзырангай кылдыр уламчылаар деп турар. Анаа хамаарыштыр, өске күш-культуржу коллективтерни оларның үлегерин эдереринче кыйгырары арткан.

Бо чылдың март 3-тен 5-ке чедир Кызылга хостуг хүреш талазы-биле РСФСР-нин бирги чери дээш зона маргылдаазы болуп эрткен. Ол база-ла кышкы үеде ындыг хевирге хүжүн шенежиринче аныяктарга орукту айыткан болгай. Ол улуг хемчээлдиг маргылдаага безин бистиң аныяк мөгелеривис М. Оржак (Ак-Довурак), Н. Мережко (Кызыл) боттарының дезизинин аайы-биле дөртку черни эзлептер аргалыг болганы, ол хүрешти улам нептередип болурун херечилеп турар.

Спорттун чиигине кышкы хевирлери—хаак болгаш коньки маргылдааларын улам сайзырангай болдурарын эрткен кыжын эрттиргенивис республиканың XVII кышкы спартакиадазының түннелдери биске сагындырган болгай. Спорт ниитилелдериниң аайы-биле болгулаан спартакиадалар организас талазы-биле кошкак болгулаан. «Урожай» эки-тура ниитилели бодунун баштайгы кышкы спартакиалазын эрттиргени мактанчыг болза-даа, бүгү районнардан көдээ спортчуларны анда хаара тудуп шыдавайн барганы четпес.

Кышкы спорттун календарын үүгле коньки чарыштары, хаактын ховуга болгаш даага маргылдажыр хевирлери-биле байыдып алыр дээр болза шын эвес болур ийик. Ындыг маргылдаалар-биле чергелештир хоорайларда, суурларда бүгү ажылчы чоннарның кадыкшылын быжыглаар — коллективтиг селгүүштээшкиннерни, хаактыг походтарны организастаары чугула. Ортаа партия, комсомол, пионер организациялары, школалар коллективтери улуг үлүүн киирер, массаның элертикчилери болур ужурлуг.

Республикада күш-культураның 113 ажылдакчылары бар, оларның 22-зи спортчу дээн. 18-зи — ортумак эртемниг. Ындыг улуг күш-биле спортчу мергежилди бедидип, ону улам массалыг болдурарының аргазы республиканың спорт эки-тура ниитилелдериниң болгаш организацияларының Чөвүлелинде бар. Спорт сезоннарын ажыдарынга, хаарыга-даа ук Чөвүлелден дорт дуза чок, көдээ спортчуларның мергежилин бедидеринге дузалаар тускай эртемниг эштерни чорудар практика ажыглаттынмайн келген. Амгы үеде спорттун кышкы хевирлеринге спортчу разрядчылар белеткээр ажылга районнарның спорт чөвүлелдеринче рессспорт Чөвүлели биле «Урожай» эки-тура ниитилели ындыг тускай мергежилдиглерни чорудар болза чогуур. Моол өөнүктерге дуза чедирер тренерлерни безин чорудуптар аргалыг турдувус, а боттарывыстың спортчуларывысты үүгле маргылдаалар мурнуу чарыында буу-хаа белеткээр практикадан уштунар ужурлуг бис.

Районнарда спорт чөвүлелдериниң удуртукчуларынга организакчы талант, чүткүл чок кижилер шилиттинин турарын шүүгүмчүлеп келген бис. Амгы үеде ол талазы-биле элээн көскү ажылдар чоруттунганы өөрүнчүг. Улуг-Хем районга спорт, күш-культура ажылы мурнунда дыка куду деннелдиг турган. Ам ында удуртукчу кылдыр эш А. Шумихинни томуйлаан сөөлүнде, ажыл экижээн: чоокта чаа Кызылга болуп эрткен көдээ спортчулар крозунга улуг-хемчилер эки белеткедиг келгеш, тиилээн болгай. Орта районда спорт чөвүлелиниң даргазы боду көскү чедиишкинниг киришкен. Ол солун маргылдаага улуг район — Чөөн-Хемчиктен (спорт чөвүлелиниң даргазы эш Дилгижек) спортчулар киришпээни четпес. Улуг-Хем районга чайгы спортчу сезонның хагдыныышкыны ёзулуг спортчу байырлал шинчилиг эрткен: орта районның ең дээре 301 спортчулары киришкен, оларның 44-ү спортчу разрядларны күүсеткен. Шак ындыг организастыг ажыл өске-даа черлерге болгулаан.

Кышкы спорт маргылдааларын, ужуражыышкыннарны, спартакиадаларны ёзулуг омакшылын, кадыкшылдын байырлалдары болдурар дээш, чер-черде комсомол, профсвилел, күш-культура болгаш спорт база өске-даа хейнити организацияларынга ВЛКСМ обкому, облпрофчөвүлели, рессспорт Чөвүлели улуг дузаны чедирер ужурлуг.

Спортчу кыш-биле, өөнүктер!

Кызылдың электростанциязы беш харлаан

1958 чылдың ноябрь 14-те Кызылдың бус-турбиналыг электростанциязының 2,5 мүң киловатт күштүг бирги турбогенераторун ажыглалга киирген дээр ам беш чыл болган. Ам үеде электростанцияның күжү 7,5 мүң киловатт чедир өскен. Эрткен беш чылдарын дургузунда станция 90 миллиоч ажыг киловатт электроэнергиязын ажылдап кылган. Электростанцияның кывысканы — «ильичиниң» лампочказы бистиң республиканың хөй булуннарынга чедир хып турар апарган.

Бир эвес Кызыл электростанциязының бирги турбогенераторун ажыглалга киирбээн үеде электроэнергиязы республиканың найысылалы Кызылдың бүдүүлгелерин болгаш организацияларын чырыдарынга база оларның ажылдаарынга четпес турган болза, ам үеде электри дамчыдарының бедик вольттуг шугумнары хоорайның кызыгаарындан дыка ырап чоруй барганнар. Электростанциязының энергиязы-биле Бай-Хаактың, Сарыг-Септин бүдүүлгелериниң, «Кызыл-Хаактың» хөмүр даш шахтазын, күр черниң «Тиилелге» совхозун хандырып турар. Танды болгаш Каа-Хем районнарның чурттакчылыг черлери бистиң электростанциявыстың электроэнергиязын база ап турарлар. Кызылдың төп электростанциязындан алган чиик өртектиг электроэнергия мал ажылынга, механиктиг мастерскааларга бүдүүлге чорудулгаларын электрижидеринге болгаш механизастаарынга ажыктыг болуп, мал ажыл-агыйының продуктуларының бот-үнезин чиигедиринге база дузалап турар.

Электроэнергиязының ачызында көдээниң ажыл-ишчилериниң, кадарчыларның, малчыннарның амыдыралы болгаш культуразы улам экижип турар. Ам үеде «Тиилелге», «Межегей» совхозтарның ажылчыннары Каа-Хем болгаш Таңды районнарның колхозтарының колхозчулары радиоприёмникин кандыг-даа үеде электри күжүнге улапкаш, дамчылылгаларны дыннаар, чаа солун, сеткүүлерни электри чырынга номчун турар апарган. Бедик вольттуг электри шугумунга хөй-хөй суурларны улап турар. Электри дамчыдар шугумну Кызылдан Бии-Хемче база чорудар деп турар.

Электростанциязының күжү улгаткан тудум, ооң ажылдап кылыр электроэнергиязы көвүдээн тулуг, бүдүүлгенин болдунуп ат-алдары бөза улгаткан. Кызылдың электростанциязы—бистиң республиканың болгаш ооң наймыыларының мурнакчы бүдүүлгелериниң бирээзи. Ол, бүдүүлгелер аразынга калбарган социалистиг чарышка үргүлүг бирги черни ап, республиканың болгаш хоорайның шугумунда үлетпүр бүдүүлгелериниң аразынга шилчип чоруур Кызыл тукту чаалап ап келген. Бистиң электростанциявыс мурнакчы бүдүүлге болуп турарының чажыды болза, ону ажыглалга кииргениниң бээр ажылчы чоннар депутаттарының хоорай Совединин депутаты, СЭКП кежигүнү Мария Архиповна Ефименко, партия кежигүнү Н. Р. Чернышев, ВЛКСМ кежигүнү В. Е. Арямов болгаш боттарының күш-ажылды коммунистиг ёзу-биле көөр чоруу-биле коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты чаалап алган ооң-даа өске кайгамчыктыг эки кижилериниң ында ажылдап турарында.

Электростанцияның найыралдыг, улуг коллективи коммунистиг күш-ажылдың коллективи деп бедик атты чедип алыры дээш демисежип турар болгаш ону удавас чедип ап шыдаар дээрзинде чигзиниг чок.

Бүдүүлгеде 62 кижи коммунистиг күш-ажылдың шалыпчызы деп бедик атты эдилеп турар. Политиктиг, экономиктиг болгаш техниктиг өөредилгениң белүүмнеринге өөренмишаан, электростанцияның ажылчыннары боттарының политиктиг, экономиктиг болгаш техниктиг билиглерин бедидип, 13 кижи ажылчын аныяктарның кежээки болгаш бот-өөредилге-биле өөренир школаларында өөренип турарлар, 17 кижи ортумак болгаш дээди өөредилге черлеринде бот-өөредилге-биле өөренип турар. Шак ындыг үре-түүнелдиг кижизидилге ажылы, ажылышке кончуг улуг ужур-дузалыг.

Болунун беш чыл оюн демдеглеп тура, Кызылдың электростанциязының коллективи совет кижилериниң чаагай чоруу дээш улам-ла күжениишкиннинг ажылдаарынга беленин демдеглеп турар.

М. ПЕТУХОВ,

Кызылдың электростанциязының улуг экономизи.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң Президиумунда

«Тыва АССР-нин Дээди Совединин депутадын дедир кыйгыртырының чурумунун дугайында» Хоойлунун 4 үүлүн ёзугаар Барыын-Хемчик районнун Ак-Довурактын № 34 төп сонгулда округунун талазы-биле Тыва АССР-нин Дээди Совединин депутады Леонид Кириллович Внуковту дедир кыйгыртыр талазы-биле бадылаашкынны 1963 чылдың ноябрь 21—22-де чорударын Тыва АССР-нин Дээди Совединин Президиумуу доктааткан.

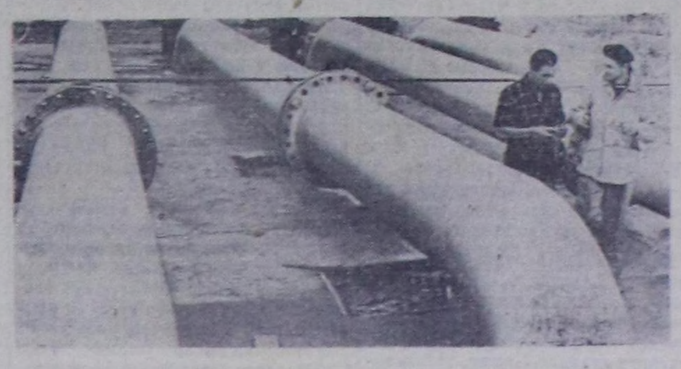

2000 километр хире узун дурттуг Бухара-Урал аразының улуг газ дамчыдылгазының бирги эзлчээнин тудуу доостун турар.

1730 километр черде кол шугумдан Магнитогорскиже чоруткан шугум ажыттынган. Баштайгы шенелде газ Магнитканың домна суугуларынга болгаш мартеннериинге чеде берген.

Улуг Октябрьның 46 чыл оюнун бүдүүзүнде газ Челябинскиде база четкен. Газты бирги эзлчегде металлургия заводу болгаш ол газ дамчыдылгазынга хереглээр 1020 миллиметр диамерлиг хоорзаларны бүдүүп турар хоорза-прокат заводу алган.

ЧУРУКТА: Бухара-Урал аразының газ дамчыдылгазының кол дериишкиннеринде. Уралдың талазынче барган шугум.

Фото В. ГЕОРГИЕВТИИ. СЭТА-ның фотохрониказы.

Көдээ ажыл-агый ажылдарының допчулалы

Көдээ ажыл-агый чылының төнчүзүнге чедир бүдүн-чаргык ай арткан. Ам бүдүүлге эргелелдериниң болгаш ажыл-агыйларның ажыл-агыйжы түүнелдерин үндүүп болур апарган. Күрүнеге дүк садары колдуунда доозулган. Көдээ ажыл-агый продукциязының бо хевирин садар талазы-биле ажыл-агыйлар бүгү курлавырларын төндүр ажыглаан, ынчаарга республиканда дүк садарының чыл планы ноябрьның бирги он хонуунга чедир үүгле 94,3 хуу күүсеттинген. Бүдүүлге эргелелдериниң дүк садар талазы-биле планны үүгле чаңгыс Тес-Хем эргелели күүседипкен. «Межегей» совхоз бо талазы-биле планны үүгле 66,3, «Барлык» — 71,9, «Шеңпээр» — 74,4 хуу күүседип, дыка куду көргүзүглерлиг болганнар.

Күрүнеге сүт садар талазы-биле чыл онаалдазы күүсеттинер четкел. Республиканда ниитизи-биле сүт садар план 93,3 хуу күүсеттинген. Бо талазы-биле Каа-Хем, Барыын-Хемчик, Өвүр, Тес-Хем, Тожу районнарының ажыл-агыйлары бедик түүнелдерни чедип ап, чыл планын хуусаа бетинде күүседипкеинн рапорттаалар. Ынчалза-даа Бии-Хем, Улуг-Хем болгаш Таңды районнарның ажыл-агыйлары республиканың көргүзүглерин дедир тыртып турарлар. Сүттү күрүнеге садарын «Өөк» совхоз 69,6 хуу, «Тээли» — 72,9, «Межегей» —82 хуу күүседип, ең куду көргүзүглүг болганнар. «Өөк» совхозка эрткен чылын бир инектен-не 1087 килограмм сүттү алган турган болза, бо чылдың ол-ла үезинде экижиттинген уксаалыг инектен ортумаа-биле 916-ла килограмм сүттү алган. Ынчаарга ол үеде сүттүң бот-үнези 37 хуу аартаан.

Ам малчыннарның мурнунда чаа бергелер таваржып келген. Кыш эгелеп, республиканың чер болганындала улуг хар чаапкан. Ол чорук мал кыштагладыышкынына белеткелди сөөлгү үеге чедир-ле соңгаарладып келген чамдык ажыл-агыйларның удуртукчуларын берге байдалга таварыштырган. СЭКП Обкомунун бюрозу бир ай бурунгаар кыштаглаашкынга белеткелдиң чоруп турарының дугайында Барыын-Хемчик районнун удуртукчуларының отчёдун дыңнаан. Районнун удуртукчуларынга оларның кылган чазыгларын айыткаш, ол чазыгларны ең чоокку үеде «чайладырын дааскан турган. Олар ол даалганы канчаар күүсеткейнерил? «Большевик» колхозта малчыннарга херек кырында чаңгыс-даа чурттаргы бажыңын тутпаан, бар турар бажыңнарның септелгези үүгле чугайлаашкын-биле кызыгаарлаттынган. Эш Базыр удуртуп турар бригадада мал кажааларын септээринче мырыңай чаа эгелеп кирип турар. Ол колхозта хойжуларның чаа төөүн тургускан, ынчалза-даа ол төптүң чоок кавызын электен-не малга одарладып каапкан ужурундан ийи чыл иштинде аңаа турар апаар байдал тургустуунган.

«Улуг-Хая» совхозта 200 баш мыйыстыг бода малдың болгаш 2100 хойнуң кажаалары чок болуп турар. Мында малчыннарга канчаар сагыш салып турар дугайын мындыг чижек чугаалап турар. Хойжу Донгак Кызыл-оолдуң 6 кижилиг өг-бүлези сөөлгү үеге чедир чавыт сери адаанга сыныарлажып чурттап келген, үүгле Чөөн-Хемчик эргелелиниң удуртукчулары ону эскерип каан соонда хойжуну Жданов аттыг колхозка хамааржып турар бажыңга киирип каан.

«Найырал», «Сүт-Хөл», «Тес-Хем» совхозтарда болгаш өске-даа чамдык ажыл-агыйларда мал кажаалары дыка чедишпейн турар. Ынчаарга үүгле эки, чылыг оран-сава-биле мал чемиериниң чедишпес чоруун кандыгбир арга-биле дуглап база болур болгай. «Найырал» совхозта белеткеттинген бөдүүн чемнер бүгү кыш дургузунда мыйыстыг бода малдың баш санынга онаштыр санаарга үүгле 2,5 центнер болгаш шыктыг чемнер — 1,5 центнер болуп турар. Чөөн-Хемчик районнуң «Октябрь 20 чылы» колхозунда бир баш малга ортумаа-биле 2,6 центнер бөдүүн болгаш 1,5 центнер шыктыг чемнер, «Тээли» совхозта — 2,9 центнер бөдүүн болгаш 0,3 центнер силос онаажып турар. Бо ажыл-агыйларның удуртукчулары мал кыштагладышкынын канчаар эрттирер деп бодап турары, үүү чүвеге идеген турары билдинмес.

Ам республиканың ажыл-агыйлары мал кыштаглаашкынын чедиишкиниг чорудаа дээш, үүгле малдың кол баш санын болгаш чаа төрүттүнген төлүн камгалап алыр эвес, харын база ооң продуктулуг чоруун кудулатпас дээш бүгү-ле аргаларны ажыглаар ужурлуг. Ажыл-агый бүрүзү бар чемнериниң бүгү курлавырларын үүгле ап, оларны камналгалыг болгаш норма ёзугаар шыңгыы чарыдаар, малды сиген, саваң болгаш силос-биле контроль чок чемгерер таварылгаларын болдурбас ужурлуг. Бар турар бүгү чемнерни хар чуга турда кыштагларга сөөртүп чедиргеп турар ужурлуг. Саваңны ажыглаарынче онза кичээнгейни угландырар ужурлуг. Фермаларга болгаш бригадаларга чем хайындырар хереселдерни, саваң хайындырар саваларны тургузары, ону синтетиктиг мочевина-биле холуурду эргежок чугула. Малды эки суггарылга, минералдыг немелде чемнер-биле хандырар херек.

Бо талазы-биле эки үлегер-чижекти Каа-Хем районнуң Ленин аттыг колхозу (даргазы эш Бархатов, зоотехниги эш Бурдакова) көргүзүп турар. Ында бүгү чемнерни үчётка алган, хуваган, ооң кол кезиин фермаларда сөөртүп чедирген. Бүгү хойну суг-биле четчир кылдыр хандырган турар. Чаягаар бүткен суг чок черлерде кудуктар казып турган, сугну үндүрген, ийи бригадага сугну автомашиналар-биле чедирер. Ында мал ажылынга хөй күш үнер чорудулгаларны механизастаарынга улуг кичээнгейни угландырып турар. Чижээ, мында бүгү инектерни, харын бруцеллёзтуг инектерниң фермазында безин инектерни, саалда тургузулгазының дузазы-биле саап турар.

Ам хову ажылдакчыларының мурнунда улуг сорулгалар база тургустунган. Келир чылдың дужүүн хандырар төлээде үрезиннерни белеткээр, арыглаар болгаш чемишчидилгелерни шөлдерге төгер, суггарылга четкилерин ажыглаар, көдээ ажыл-агый техниказын септээр дугайында өй-шаанда сагыш салыр херек. Ындыг турбуже республиканда үрезиннер уруушкунунуң планы 88 хуу күүсеттинген. Өвүр, Тес-Хем районнарның ажыл-агыйларында, «Шеңпээр», «Тээли», «Тес-Хем», «Көк-Тей» совхозтарда үрезин фондуларының чартык кезин урдунмаан. Каа-Хем районнуң ажыл-агыйларында үрезиннер уруушкуну багай эвес чоруп турар, ынчалза-даа ол үрезиннерни шуптузун чаштырар шынарынга чедир хынаваан. Чижээ, «Коммунизмче орук» колхозта 8400 центнер үрезиннер арынның талазы-биле чаштырар шынар чок болган. «Октябрь 14 чылы», «Ленинчи орук» колхозтарда байдал база-ла ындыг болуп турар. Ажыл-агыйларның агрономнары ам үрезиннер ажылдап кылыышкынын боттарының бирги эзлчегиниң херээ кылдыр саналр ужурлуг.

Чамдык ажыл-агыйларда урдунган үрезиннер үрелип, баксырап турар. «Тиилелге» совхозта (агроному эш Новиков) үрезиннерни арыглаар дугайында сагыш салбаан болгаш суда, кызыл-тас үрезиннери изип эгелээн. Чүве эскербес ындыг чорук чазын чажып тарыыр үрезин чок болурунга чедирип болур. Эш Новиков кемниг, харыысалга чок чоруу дээш чугуур кеземчени хүлээр апаарын бодаар херек.

СЭКП Төп Комитединиң Пленуму декабрь 9-та болур болгаш аңаа химия үлетпүрүн улам ыңай хөгжүдериниң, химия продуктуларын болгаш материалдарын улус ажыл-агыйынга калбаа-биле ажыглаар дугайында айтырыгны чугаалажып көөр. Бистиң республиканың көдээзиниң ажыл-ишчилери Пленумга төлептиг ужуражыр дээш социалистиг чарышты улам калбартып, мал кыштаглаашкынын, көдээ ажыл-агый техниказының септелгезин, үрезиннерни ажылдап кылырын болгаш шөлдерге чемишчидилгелерни төгерин организастыг эгелээр, ажыл-агыйларның экономиказын дүрген көдүрер дээш демисежир ужурлуг.

Сагыш-сеткилди хайныктырган

ЧОДУРААА. (Телефон-биле). Ажылдың кандыг-даа участогунда кижи бүрүзүнүн сагыш-сеткилин СЭКП Төп Комитединиң декабрь Пленумунга күш-ажылчы белектиг ужуражыры дээш чүткүл улам хайныктырыы турар.

Тес-Хем бүдүүлге эргелелиниң «Чодураа» колхозунун малчыннары кышка белеткелин мурнуку чыдардан дээре организастаан. Шээр малдың 60 ажыг, мыйыстыг бода малдың 27 кыштаглары шупту белен. Фермаларда болгаш хой ажылының бригадаларында 3600 ажыг центнер сигенни чедирген. Мал чеминиң курлавырын улам көвүдедир сорулга-биле сөөргүлгени үргүлчүлеп турар. Кыштагларда 150 тонна өдекти болгаш чадыга хереглээр өскедаа чүүлдерни хынамчалыг белеткээн.

Хараал-Тей болгаш Улуг-Бүзег сүт-бараан фермаларынын, Агарда хой бригадазының коллективтери кышка белеткелди үлегерлиг чоруткан. Бо талазы-биле инек кадарчылары Дугар-оол, Сувак, хойжулар Сагаан-оол, Шулуу база өске-даа малчыннар боттарының кыштагларында кажааларын эки септээн.

Ниитинин мал ажылында кызымак, өскелерге үлегерлиг кижилер улам көвүдеп турар. Чижээ, саанчы К. Монгуш бодунда быжыглаан он инектеринин бирээзиниден-не 2485 кг сүттү саган.

ЧЕДИИШКИННЕРНИ БЫЖЫГЛАВЫШААН

ШҮП. (Телефон-биле). Ниитинин мал ажылынче кичээнгейни кайда эки тургускан болдур, ында малдың баш саны өзүлделиг, ооң продуктулуг бедик болурун ажылдың практиказы улам-на бүзүредип турар. Барыын-Хемчик районда «Мурнакчы» колхозту маңаа чижекке айтыл болур.

Колхозтун малы чыл бүрү өзүлделиг, ооң уксаазы база экижип турар. Чижээ, мыйыстыг бода малының 61 хуузу, хоонун 62 хуузу экижиткен хайнактар, а өшкүзүнүн 92 хуузу ангорлар.

Эрткен чылдың он айлары-биле деннээрге, сүт бүдүрери 5,5 хуу өскен, тодаргайларга, бо чылын 402 тоннаның орнунга 470 тонна сүттү бүдүрген. Моон түүнелинде колхоз күрүнеге сүт садарының чыл планын хуусаа бетинде 100,3 хуу күүсеткен. Эт болгаш дүк бүдүрер талазы-биле көргүзүглер база багай эвес.

Ажылында чедиишкиннерин быжыглавышаан, келир чылын оон-даа бедик көргүзүглүг болурунга малчыннар бүзүрелдиг. Бо хүннерде колхозтун бүгү малы кыштагларже организастыг көжүртүнген.

Ниитинин малын менди болгаш хүр кыштагладырына белеткелди частан эгелээш хынамчалыг чоруткан. Кажаалар септээринге малчыннарның бот-идепкейлиг киришкенин онзалап демдеглээри чугула. Колхозта парторганизация секретары эш Б. Данзынын дыннатканын ёзугаар алырга, бо чылын 17 чаа кыштагны немей организастааны-биле ам белеткеттинген кыштаглар 30 ажып турар. Ол чорук кыжын одар солун көжеринге таарымчалыг болур.

Хой ажылынын Үзүкте болгаш Белде бригадалар төптеринде бо чылын чугула тудуглар кылдыган. Бүдүүлге, культура-амыдырал болгаш чурттала тудуглары өске-даа ажыл участоктарында калбарып турар. Колхозтун бызаңчылары келир чылдын тудугларына белеткелди амдыгаштан база хынамчалыг чорудуп турар.

СЭКП обкомунун V пленумунун доктаалын боттандырбышаан, Шүй суурну улам чаагайжыдар, фермаларга, бригадаларга чурттаганың тудугларын калбартыр талазы-биле боттуг хемчегларни организастап турар. Бо чылын малчыннарга 4 чаа бажыңнарны немей туткан, эрткен чылын чедир кылбаан 24 бажыңнарны крышалаан, штукатуралаан, кладовкаларын кылып, печкаларын салган. Төп сүт-бараан фермазында болгаш хойнун ийи бригадаларында кызыл булуннар бар. Хой ажылының дөрт бригадаларының үүнде чүнер бажың кылдынган.

Кыштагларга мал чеминиң курлавырын тургузары дээш, бо хүннерде сөөртүлге ажылы улам калбарып турар. Төп фермада 800 тонна силостан ангыда, 370 центнер саваңны, 110 центнер будук-бүрүнү мөөңнээн, хой бригадаларында 450 ажыг центнер сигенни чедирген.

Кадарчының өг-бүлезин клубче чалаан

Суббота кежээзи. Суурнуң улуг-биче чурттакчылары клубче далаштыы-биле шуужун турган. Удатпаанда олуттар шупту эзелеттинген. Бо кежээ суурнуң чонунга бир чаа чүүлдүн эгеен болган. Клуб мурнунда турганындан өскерилдир дериттинген, арыдыр чугайлаттынган, лозун, плакаттарны аскан. Ооң шимелдезинде улуктун кичээнгейин хаара туткан бир кол чүүл—аныяк кадарчы Александр Мартан-оолович Монгуштун чуруун, ооң мал ажылынга чедиишкиниериниң көргүзүүн делгээни болган.

Чыылганнарның аразында дыныктарның чалланы-биле чедип келген, «Сүт-Хөл» совхозтун Киров аттыг салбырының мурнакчы кадарчызы Александр Монгуш болгаш ооң өг-бүлези-биле ужуражыышкын кежээзи ынчаар эгелээн.

— Кадарчының ажыл-хереэн үнелеп көөр деп чүвени херек кырында эгелеп турарывыс бо-дур. Бистиң мурнакчы кадарчывыс Александр Монгуш болгаш ооң өг-бүлези-биле ужуражыышкынын кежээзин ажыдар-дыр—деп, салбырда комсомол организациязының секретары М. Кара-кыс чарлаптарга, ында чалаттырып келген малчыннар, аңаа келген дыныакчыларның өөрүшкүзү хайныгып, чоргаарланып турган.

Күрүнеге эзт, сүт, дүк садарының талазы-биле тус черде байдалды совхозтун улуг зоотехниги А. Шулунов чугаалаан, ол чаагай херекке А. Монгуштун улуг хуузу киргенин онзалап демдеглээн. Совхозта бо чижектиг эки түүнелди көргүскен кадарчыларны, саанчыларны болгаш көдээ ажыл-агыйның өске-даа мурнакчыларын ол ааланн. Аныяк кадарчы А. Монгуш болгаш ооң өг-бүлези М. Аңгыр олар ажыл-ишчи дуржулгазын чыылганнарга сонуургадып чугаалааннар. 1961 чылда олар 78 төрүүр инектен 78 бызааны, 1962 чылда 98 инектен 98 бызааны, а 1963 чылда 109 инектен 109 бызааны төрээн совхозунга доруктурун, өстүрүп бергеннер.

А. Монгуш Совет Армиянын хүрээлениниң ортазын белгеп, баштай бо салбырның чылгычызы болуп ажылдап эгелээн. Ынчан күш-шыдалдын, күзел-бодалдың хып дээн үезинде аныяк оолдун мал ажылынга эптиин, сонуургалдыын чон магадап турган.

Чылгы ажылынга ооң чедиишкиннерин үнелеп көргеш, А. Монгушту инек ажылынче шилчиткен. Бо ажылга ооң ам үш чыл болганының түүнели бо-дур. А. Монгуш малдың үүгле баш санын эки камгалап алган эвес, харын ооң чайгы семиртилгезин таарыштыр одарладып, кыштың соогунан чаңгыс-даа мал хоратпайн келген.

А. Монгуш бо чылын кышка белеткелди эрте доозуп, үүс баш инекке кажааны септеп, 30 тонна өдекти болуп, мал чемин белеткээринге база эки киришкен.

Суурнуң аныяктары болгаш башкылары ол кежээге солун концертти көргүзүп, атракцион болгаш янзы-бүрү оюннарны организастаанар.

Мал ажылынга улуг чедиишкиннерлиг болган ол аныяк өг-бүлеге школаның башкылар коллективи болгаш салбырның комсомолчу аныяктары өртектиг белектерни бергеннер.

Баштайгы чедиишкиннери быжыглаарының талазы-биле ап чоруткан чаа хемчегни моон-биле соскап кагбайн, моон соңгаар-даа уламчылаан турарын комсомол организациязы кичээнгейде алган.

О. ЧАҢ-ООЛ.

Эш М. Е. Грачевка алдарлыг мал эмчизи деп хүндүлүг атты тыпсыр дугайында

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун

ЧАРЛЫЫ

Тыва АССР-ге ветеринар албаныы хөгжүдер талазы-биле ачы-хавыазы дээш Тыва АССР-ниң көдээ ажыл-агый продуктуларының бүдүүлге болгаш белеткелдер министерствозунун кол мал эмчизи Михаил Евдокимович Грачевка «Тыва АССР-ниң Алдарлыг мал эмчизи» деп хүндүлүг атты тыпсыр.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Даргазы Б. ДОЛЧАҢМАА.

Тыва АССР-ниң Дээди Совединин Президиумунун Секретары К. ДИИГА.

Бызыл хоорай, 1963 чылдың ноябрь 14.

Уругларга белек

Ноябрь 12-де Кызылдың № 2 ооң бир чыл школазының өөреникчилери тудугжулардан өөрүнчүг белекти алганнар — Ленин кудумчузунуң бажында ол школа биле кожа база бир чаа үш каът интернат ажыглалга киргеп. Ук интернатты дашындан безин көөрге, артык үүе чок, бөдүүн болгаш чараш кылдыр тутган. Соңгаларын улгаттыр болгаш кожа-кожа кылдыр кылганы, эжиктерин шилдеп каанындан бээр—өөреникчилерниң чурттаарынга таарымчалыг.

Интернат школачыларның амыдыралында амгы үеде негелделер-биле бүрүн дүүшкек кылдыр туттунган. Ооң иштинде эмчиниң уруглар шинчиир кабинеди, аараан өөреникчилерни өөрүнден тускайлаар өрээл, чунар душ, шыдыраа болгаш теннис ойнаар, танцылаар залдар, уруглар болгаш ооолдар тус-тус удуур делгем өрээлдер, хеп аштаар чер, идик курганнарынга таарыштыр кылган батареяларлыг өрээлчигеш, арыгланыр черлер дээш ооң-даа өске таарымчалыг үүлдер мында бар.

Школачыларның удуур өрээлдериндe идик-хеп азар шкафтарны тудугжулар эптиг кылдыр кылган. Ол чорук уругларның культурлуг чурттаарынга дыка таарымчалыг. Школачының хүн чурумун сагыырынга таарымчалыг кылдыр ол уруг өрээлдербиле кожа бот кичээл болгаш катаптаашкын база класстан дашкаар номчулгалар кылырынга эптиг ниити залдарны каът бүрүзүнде кылып каан.

— Бистиң школаның интернадында бо чылын 250 хире өөреникчи бар. Олар шупту чаа бажыңче көжүп келгеки бо. Оларга үүгле ийиги болгаш үшкү каът чурттаарынга четчир. Ынчангаш бирги каътка Кызылда Күрүнениң педагогика институдунуң студентилери чурттаар—деп, интернат эргелекчизи К. П. Акулова чугаалап турар.

Орта чурттаар өөреникчилериниң байырлыг шугум чыскаалы ол кежээ болган. Элээди класстарның мурнунда аңаа чүве чугаалаан өөреникчилер оларның аас-кежиктиг чалыы казыны дээш Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың ада сагыш салыышкынынга чүректиг ханызындан өөрүп четтиргенин илередип, ол сагыш човаашкынга төлептиг кылдыр үүгле эки болгаш кончуг эки өөренирин даңгыраглап турганнар.

— Тудугжулар биске бо улуг делгем бажыңны үүгле үш чыл дургузында тудуп берген. А бичин чаштар маңаа хөй-хөй чылдарда өөрүп, чыргап чурттаар болгай. Ол дээрге—кончуг-ла өөрүнчүг-дур! Ындыг чаагай үеде чурттап база өөренип — билиглер-биле чепсегленип турар, дыка-ла аас-кежиктиг-дир силер, уруглар! Бистиң школавыс бүдүүлге өөредилгелиг школа болгай. Силерниң өөредилгецерни амыдырал-биле холбаштырып, силерни күш-ажылга ынак болурунга кижизидип турар. Кижилерге өөрүшкүнү үүгле күш-ажыл берип болур дээрзин бөгүн тудугжуларның өөрүнчүг белээнден көрүп тур бис. Силер күш-ажыл-биле өөнүктежи берген силер. Ынчангаш чылыг, чырык, чаа бажыңывыстың дараазында чылдардагы септелгелерни боттарывыс күжүүс-биле кылып ап шыдаар бис — деп, кижизидикчи башкы Т. Ф. Лама чугаалаан.

Аныяк салгакчының аас-кежиктиг өзүп доругары дээш Төрээн Коммунистиг партияның болгаш Совет чазактың хүн бүрүдеги сагыш-салыышкынының тодаргай херечизи бо-дур.

Коммунистерниң идейлиг дадылгазы

Марксизм-ленинизмни шинээдип алыры — совет кижи бүрүзүнүң амыдыралының хереглели апарган. Марксисчи-ленинчи теорияны өөренип турар кижилериң саны Таңды районуның суурларында чыл келген тудум-на көвүдеп турар.

Бо чылын политчырыдыышкынының системазында ниитизи-биле 1240 кижи өөренип турар. «Революцияның чалбыжы» колхозта, «Тиилелге», «Межегей», «Элегес» совхозларда ажыл-ишчилериң ортузунда дээди өөредилге черлеринде, кежээки школаларда билииниң деннелли бедидип, бот-өөредилге-биле өөренип турарларның саны көвүдээн. Кежээки школаларда 268 аныяктар өөренип турарлар.

Сөөлгү чылдарда политчырыдыышкында эки өскерлиишкиннер болгулаан. Кичээлдер амыдырал, практика-биле сырый холбаалыг апарган. Дыңнакчыларның кол сонуургалын СЭКП-ниң Программазы болгаш июнь Пленумунуң материалдары хаара тудуп турар.

Дыңнакчыларның хөй нуруузу күш-ажылга эки көргүзүглерни чедип ап, бүдүрүлгениң шолбаннары апараннар. Чижээ, «Элегес» совхозтуң хойжузу Чооду Чалбаа бо чылын 100 хойдан 110 хураганы база бир хойдан 5 кг дукту, Кыргыс Авындыраа 100 хойдан 104 хураганны база хой бүрүзүнден 4 кг дукту, «Коммунизмниң херели» колхозтуң кадарчызы Оюн Лаасу 100 хойдан 102 хураганны алганнар. «Элегес» совхозтуң саанчызы А. Смирнова саар инек бүрүзүнден 2340 кг сүттү сагган. «Революцияның чалбыжы» колхозтуң комбайнери Влас Мырин 418 гектар черден 5150 центнер тарааны бастырган.

Дыңнакчыларның ажыл амыдыралын барымдаалап тургаш, бо чылын көдээ ажыл-агыйның тодаргай экономиказын өөренир 207 кижи дыңнакчылыг 6 семинарларны, колхоз, совхозтарның фермаларында зоотехниктиг өөредилгениң 122 дыңнакчыларлыг 7 бөлүмнерин, көдээ ажыл-агыйны механизастаар талазы-биле 100 кижи дыңнакчылыг 2 бөлүмнерни, коммунистиг кижизидилгениң айтырыгларын база бүдүрүлгениң, садыгның экономиказын өөренир болгаш оон-даа өске бөлүмнерни организастаан. Дыңнакчылар чедип алган билиин практиктиг ажылга ажыглап, мурнакчыларның дуржулгазын улам нептередип, бүдүрүлгениң чаартыкчылары, шолбаннары бооп турарлар. «Чижээ», «Межегей» совхозтуң саанчызы Мария Гоголева саар инек бүрүзүнден 1807 кг сүттү, М. Мартыненко 1739 кг сүттү, дуржулга станциязының саанчызы Оюн Чечек 1248 кг сүттү, «Элегес» совхозтуң саанчызы Мария Ханды саар инек санындан 1895 кг сүттү сагганы-оон ылантыг херечизи ол. Политиктиг өөредилге ажылчыннарның бүдүрүлгечи идепкейин өстүрериңге улуг салдарны чедирип турар. «Коммунизмниң херели» колхозтуң колхозчулары чыл планын сүт талазы-биле 111,1 хуу, дуржулга станциязы сүт дужаар планын 95,4 хуу күүсеткен. Дыка хөй механизаторлар чедип алган техниктиг билиин бүдүрүлге ажылынга ажыглап, бо чылын бедик дүжүттү өстүрүп шыдаан. «Революцияның чалбыжы» колхоз бо чылын тараа культураларының 1 газындан 11,5 центнер дүжүттү өстүрүп алган.

Политчырыдыышкын бөлүмнериннин дыңнакчылары теория кырыында чедип алган билиглерин практика кырында ажыглап шыдаар апарган. «Революцияның чалбыжы» колхозтуң партком секретары М. И. Диденко семинар кичээлдериниң үезинде дыңнакчыларның чаартыкчы саналдарын тускай демдеглеп, ниити сүмележиишкинче киирип турар.

Дыңнакчылар Е. Ефросина (Балгазын библиотеказының эргелекчизи), Г. Бакуров («Революцияның чалбыжы» колхозтуң учётчиги), Мария Даржаа (Чедер школазының башкызы), Н. Тыртык-Кара (Бай-Хаак школазының башкызы) болгаш оон-даа өскелер партия төөгүзүнүң улуг сонуургал-биле өөренип, ажылышке мурнакчылар бооп, чедип алган билиин чонга угаадыры-биле агитаторлар, лекторлар, пропагандистер болуп ажылдап турарлар.

Амгы үеде партия коммунизмнин тургузукчузу чаа кижини кижизидериниң дугайында айтырыгны шыңгыы көдүрген. Ылынгаш чоннуң коммунистиг кижизидилгезинге хамаарышкан чүгула-чүгула айтырыгларның теориязын, методиказын өөренири чүгула бооп турар. Бо талазы-биле пропагандистернин тускай семинарларын организастаарын партком планнап турар.

Ам районда 436 агитаторлар, 91 пропагандистер ажылдап турар. Марксизм-ленинизмни бот-өөредилге-биле өөренип турарларның саны база көвүдээн.

Политчырыдыышкынның чедишкиниг, үре-түннелдиг болуру — пропагандист кадрлардан база-ла хамааржыр. Ынчангаш партком пропагандисчи кадрларны шилип алыр болгаш кижизидериңче улуг кичээнгейни салып турар. Теоретиктиг, методиктиг айтырыглар талазы-биле оларга чамдык дузаламчыларны көргүзүп эгелээн.

С. ТУШКОВ.

Таңды парткомунуң пропагандизи.

Малды семис, шыырак, хүр кыштагладыры—малчынның ажылында кол чүүл

ЧҮҮ КЫЛДЫНГАНЫЛ?

Чөөн-Хемчик районда «Чыраа-Бажы» совхозтуң дирекция чери болгаш партия комитеди малдың кышкы байдалынче өнза кичээнгейни угландырган: бода малга 24 кышталарны белеткээш, эм 3 чаа кыштагны доозар четкен.

Шээр малга 84 кыштагларны бүрүн септеп дооскаш, 7 чаа кышталарны бо хүннерде доозуп турар. Ылангыя совхоз девискээриниң эң эки одарлыг, таарымчалыг черлерин көрүп тургаш, 19 чаа кыштагларны кылган.

Мурнуку үеде хаван болгаш куш фермаларының турган черлери таарымча чок болганындан өскээр көжүргүлээш, хаванга 2, кушка 1 чаа кажааларны туткан.

Үстүнде адаанывыс улуг үүлени бүдүрериңге 87 кижилиг 12 звено, 11 автомашина, 10 трактор хаара туттунган турган. Монгуш Дембикей, Донгак Седен, Ондар Кызыл-оол оларның хойжу бригадалары белеткелди боттарының күжү-биле чорудуп, үлегерин көргүскеннер.

Совхозтуң дирекция чери мал ажылында кижилериң амыдыралчурттаалгазын өскижидериңче угланган хемчеглерни кичээнгейден кошкатпайн келген. Ылангыя бо чылын малчыннарга 15 чаа чурттаалга бажыңнарын немей туткан болгаш 35 кидис өглерни кылып берген. Ол шыкаш бо чылын чер-черге 3 чүнар бажыңны немей туткан.

Бо хүннерде Чыраа-Бажы, Дөңгө-Терек, Мажалык сүт-бараан фермаларын электри чырыы-биле хандырбышаан, мал чеми чымчады хайындыр тускай херектерли тургузып, ажыглалга киирери көрдүүп турар.

Ол-ла фермаларның коллективтери боттарының күжү-биле сиген, силос ышкаш мал чемнерин чедирип ап эгелээн. Мажалык сүт-бараан фермазының улуг кадарчызы, коммунист эш Өлзей-оолдуң удуртулгазы-биле ферманың ажыл-ишчилери 200 баш инек кажаазын чылыглап, кырын дуглап, адаан хоорган. Оон ынай саанчылар чурттаар 8 бажыңнарны крышалап, малгаштап бүрүн дооскан.

Кыштаглаашкын белеткелиниң талазы-биле эш Д. Настык-Доржу башкарган, совхозтуң Чыргакы салбыры өске салбырлардан эки белеткенгенин демдеглээри чүгула. Олар план ёзугаар кылыр кыштагларын чогуур үезинде кылып дооскан.

К. БОРА-КӨЖЕ.

* * *

Барыын-Хемчик районнуң «Малчын» колхозунуң Мөген-Бүрен салбыры 14 муң чыгам хоюн 40 коданда үскен. Бо хүннерде салбырның белеткеп алганы сигениннден 120 тонна ажыын кыштаглаарда чедирип алган. Кыштаг бүрүзүнде мал адаанга төгер 10 тонна ажыг кургаг едек белеткеттинген.

Кыштаглаашкын белеткелинге малчыннар патриотчу чоруун көргүзүп, 300—300 хой кирер, 200—209 хураган кирер 13 кажааларны кылган, кыштагларны солуптары-биле магадылаан 5 артык кыштаг кажаалар база бар. Ындыг чаа кажаалар туткан черлер малга таарымчалыг, чүм оттуг, делгем девискээрлер.

Малчыннар Борбак-оол, Шигжит, Оодак, Бюрбю, Матпак-оол, Хөпеек олар Дөргүн-Бажы Хавырзын деп черлерде 300—300 баш хой кирер кажааларны демнежип кылганнар. Малчыннарның мындыг янзылыг тудуг кылыр ыяш материалдарын кезип, сөөртүп бээринге И. Давыжык баштаан 5 кижилиг звено бүдүрүмчелиг ажылдаан.

И. УСПУҢ-ДОРЖУ.

Улуг-Хем районда

«УТКА 25 чылы» совхозтуң Арыскан салбырының тудуг бригадазы Өңгар-Өзенде үзүн дурту 80, доораны 18 метр инек кажаазын тудуп, ажыглаарынга бүрүн белеткээн. Кажааны 4 чүгүнде эжиктиг, 40 сонгалыг кылдыр кылып, ишти, даштыы малгаштаан.

Инек кажаазы-биле чертелештир бир аал ишти чурттаар чурттаалга бажының база эки шынарлыг кылдыр кылганнар. Бо чаагай херекте улуг иазылыг Норбу баштааш Найзап, Балчинмай, Бадыгыр, комсомолчу аныяктар Эдер-оол, Чылбак, Арагчы болгаш оон-даа өскелер идепкейлиг киришкеннер.

Тудугжуларның ол бүдүрүп, белеткээни чылыг оран-савазында Ак-Туруг сүт-бараан фермазындан 250 баш инек, 90 баш молдурга чеде берген.

Н. ХАНДЫВАА.

* * *

Жданов аттыг колхозтуң хөй-хөй малчыннары Хендергеде кыштаглаарынче көжүп келгилээн. Анаа кыштаар малчыннарның кыштагларында беш — беш метр үзүн дуртту сес чаа чурттаалга бажыңын белеткээн. Бажыңнарның иштин малгаштап, чүгайлаан, ында мал кажааларын чылыглаан.

Ол бүгү ажылды кылырынга колхозчу тудугжулар Д. Тоорук, Д. Димит-оол болгаш өске-даа мурнакчыларның улуг үлүү кирген.

М. КЫЗЫЛ-ООЛ.

* * *

«Х Улуг хурал» колхозтуң хөрээженнери 10 кижи чолаачы эш Давааның удуртулгазы-биле 10 малчыннарның чурттаалга бажыңнарын малгаштап, чугайлап бергеннер. Ол-ла шефчилер кыштагларда 20 тонна өдекти белгеннер. Малчыннарга дузалаарының ындыг шеф ажылдарын моон сонгаар-даа организастаар деп турар.

Б. БАГЫТ-ООЛ.

Мал кыштагладыышкыны

Өвүр районнуң «Торгалыг» колхозунуң малчыннары болгаш тудугжулары амгы мал кыштагладыышкынын эллэн белеткелдиг уткуп турар. Колхозтуң чеди хойжу бригадалары кыштаг кажааларның болгаш чурттаалга бажыңнарының септелгезин эллэн организастыг чоруткан.

Кадый-Бажында, Куй-Өдекте, Чиче-Төргүнде хойжу бригадаларда 25 эрги кажааларны септеп дооскан болгаш беш чаа кажааны туткан. Ийи чурттаалга бажының туткан болгаш ам бирээни тудуп турар.

Ам үеде кыштагларже сигген сөөртүлгези кидин түлүк чоруп турар. Септелгени болгаш чаа тудугларны кылыры үргүлчүлеп турар.

Хойжуларның болгаш тудугжуларның ажылын чамдыкта саадады бээр чүүлдер бар. Чижээ, чурттаалга бажыңнарынын, хураган кажааларының тудугларынга херек тудуг ыяжы, дилиг материалы, туйбу, плита аскы, чуга демирлер чедишпейн баар таварылгада тудуг ажылы үзүктели бээр. Бо талазы-биле колхоз баштаар чери хемчег алыры эргежок чугула.

Т. СУНДУЙ-ООЛ.

Септелге черинге ужуражыышкын

«Сельхозтехниканың» Чадаана салбырының септелге мастерскаазының хериминиң иштинде шөлде «ДТ-28», «ДТ-54», «Белоруусь» деп тракторлар чыскаалдыг турупкан. Шөлдүң солагай талазында хүрен өңнүг комбайннар шуужупкан.

— Хөй-ле техника септелге манап турар-дыр аа?

— Харын ам, эвээш-ле болза эки чүве-дир ийин. Септелгеге хамааржыр чүве болганда, шупгузун септээр апаар. Үүгле тракторларны безин 110-ну септээри көрдүнген чүве.

— Септелге үрде эгелээн бе?

— Бо чылын дүжүт шоолуг эвес болганындан шоолуг тараа ажааган эвес бис, эрте эгелээн. Цехтерге барып көре бээр боор силер.

Салбыр эргелекчизи эш Харлам Яковлевич Каков-биле шак ындыг кыска чугаа соонда, септелге мастерскаазында изиг түлүк ажылды көре бердивис. Үүгле мастерскаяның цехтеринде эвес, харын даштын девискээрде бызациаан, шөлдү сайлаан, дескилээн ажыл хайныккан.

Мотор цеги. Цехтиң иштинде күчүлүг моторларны көдүртүр краннар-биле илчирбелерге баглапкаш, адырар черге эккээрге, дүлгүүрлер тутканн септекчилер үр-даа болбайн адырыгылап кааптар болду.

— Дугаарларын, сан чыскаалын көрүп тургаш, аңгылан салбас болза, будулуп чадавас. Ажылда эп-де бар болгай, ооллар. Арай дүрген болгаш кичээнгейлиг болбааже хоржок — деп, кышкы бөргүнүң адаандан бажының дырышкак сарыг дуктери сыстып үнүп келген аныяк эр командылай-дыр.

Ол — септелге чериниң контролёр-механиги Николай Антипов болду.

— Септелгени кандыг арга-биле чорудуп турар силер? — деп, механиктен чугаа эредим.

— Кайда-даа бодун бүзүреткен — белдирлер аайы-биле септээр аргала болгай. Хүнде норма болза бир моторну белен кылдыр, холдан үнүп септээр. Тракторнуң кайы-ла кезээнге хөй септелге негеттинерил, өөртан база хамааржыр.

Контролёр-механик ынчаар кысказы-биле харыылаан, ортумак дурт сынныг, кара-мадак хептиг, холунда техниканың бир-ле кезээн туткан септекчиже эдерги берди.

— Ховалыг Дыртый-оол дээрге хоочуннарның бирээзи болгай. Таныжып, чугаалажыңар...

Септелге мастерскаазының ийи аңгыланы бээр улуг хаалгазындан «ДТ-54» деп трактор каргыраалап кирип келген соонда, адырар кезекке дораан-на тос-башка адырлы бээр. Ында механизатор-септекчилер Стал-оол, Бородкин, Зайцев олар ажылдап турар. Оортан аңгыланган кезектер чүүр черге барып арыглаттына бээр. Сонгу өзекти адырарын болгаш чүүдданы эштер Керженкеп, Көк-оол, Стал-оол болгаш оон-даа өскелер күүседип турар болду. Ажылды ынчаар организастааны оон темпизин дүргедедиринге болгаш шынарлыг кылдыр күүседиринге дөгүмнүг.

Ноябрьниң эгезинде Чөөн-Хемчик районнуң ажыл-агыйларындан, ылангыя «Искра», «Октябрь 30 чылы» колхозтардан болгаш «Чыраа-Бажы» совхозтан бежен ажыг тракторлар, комбайннар

ЭКИ КИЖИЛЕР ДУГАИЫНДА

Хөй-ниитичи директор

Кижиниң куш-ажылы, аажы-чаны, ажылчы бүдүжү, эптиг-эвилиг — бо бүгү каттыжып кээрге, чон эки кижи деп мактай бээр чүве болгай.

Ындыг кижилерниң бирээзинге Барыын-Хемчик районнуң Тээли 11 чылг школазының директору Тойбу Деликович Иргитти бистиң суурнуң чурттакчылары адап турарлар. Тойбу Деликович бодунга хамаарышкан ажылын ак-сеткилдии-биле, каракызыл, шудургу күүседип келген. Школаның бо чылгы ниити байдалы эки. Ында өөредилге мастерскаязы кончуг эки дериттинген болгаш өрүмнээр, чөндүрер, хираалаар база өскедаа станоктар бар. Школада машиноведение кабинеди бар. Номчулга залы библиотеканы ажыткан.

Бо чылын школага өөренге чогуур 400 өөреникчи бүрүү-биле хаара туттунган. Бо кылдынган ажылдарда Тойбу Деликовичиниң үлүү черде улуг дээрзи чугаажок.

Ол — хөй-ниитичи. Тойбу Деликович амгы үеде сельпо баштаар черинин кежигүнү болбушаан, Тээли кодээ Советтин оралакчы даргазы болгаш Бай-Тайга девискээринде бүгү школаларның талазы-биле штаттан дашкаар районо эргелекчизиниң хүлээлгезин эки күүседип турар.

Тойбу Деликовичиниң улус өөредилгезиниң шугумунга 16 чыл иштинде бүгү күжүн өлче салып, күжениишкинниг ажылдап келгени дээш аная «Улус өөредилгезиниң шылгаракчызы» деп хөрек демдээн тывыскан. Ол Красноярскының башкы институдун кончуг эки доскан болгаш ам Кызылдың башкы институдунда бот өөредилге-биле өөренип турар.

Д. БАЙЫР-ООЛ,
Тээли 11 чыл школазының башкызы.

Уран чүүлде болгаш культурада чаа чүүлдер

КӨЖЕГЕ АЖЫТТЫНАР ЧЫГААН

В. Ш. Көк-оолдуң «Самбажык» деп шиизин бистиң республиканың хөгжүм-шин театрының артистери ийи ай ажыг үениң дургузунда белеткеп келгениер. Шииниң режиссёру О. Син-оолдуң удуртулгазы-биле артистер күжениишкиниг, улуг соруктуг белеткеннер. Ноябрь 12-де ол шииниң эң сөөлгү шиитпирлиг репетициязы болуп эрткен. Алдан-маадырларның тура-халыышкынын төөгүп турар төөгүчү шиини бөгүн, ноябрь 15-те дужаар. Оон көрүлдезинге театрның уран чүүл чөвүлели, литератураның болгаш уран чүүлдүң ажылдакчылары, партия, совет органнарының төлээлекчилери, журналистер олурушкан.

Ноябрь 17, 18 хүннеринде «Самбажыкты» театрның артистери Кызылдың ажылчы чоннарынга сонуургадын көргүзер. Оон соочда районнарже үнүптер.

ЧАА ЧОГААДЫКЧЫ АЖЫЛ

Тыванның уран-шевер улусчу мастерлериниң бирээзи Түлүш Оскаанчыктың ыяштан кылган чогаадыкчы ажылдарын чүгле Кызылдың музейинден эвес, ону Москваның, Ленинградтың, Красноярскының болгаш өске-даа улуг хоорайларның музейлериндеи көрүп болур. Ол ышкаш, оон ажылдары бистиң республиканың болгаш бүгү-эвилелдиң чурукчуларының делегелеринге киржип, улуг үнелелди алгылаан.

Түлүш Оскаанчык ыяштан сиилбип турган чазап кылганы «Мөгелер» деп темалыг чаа ажылын республиканың Улус чогаадылгазының бажыңынга дужааган. Назы-хары улгаткан хоочун уран-шевер мастерниң ол ажылын эки деп хүлээп алган.

ИИИГИ ТУСКАЙ ЭРТЕМНИГ БОЛУР

Кызылдың башкы институдунуң чанында уран чүүл талазы-биле тускай билиг чедип алырының факультеди ажыттынып турар. Ол факультетке үш чылдың дургузунда шиини болгаш ырны удуртуп башкылаарының талазы-биле тускай эртемниг кижилерни белеткеп үндүрер. Ол факультет — шии, ниити ыры, уран номчулга, баяныстер салбырларлыг. Факультеттиң кол удуртукчузу — республиканың хөгжүм-шин театрының кол режиссёру, РСФСР-ниң алдарлыг артизи С. Майер, театрның режиссёру О. Син-оол факультеттиң ажылын база-ла удуртуп башкылаар.

Бирги организастыг кичээл бо неделяда эртер. Келир үениң башкылары үш чыл болгаш уран чүүлдүң талазы-биле тускай эртемни чедип алырлар.

КЫЖЫН ТЕРГЕННИ БЕЛЕТКЕ

«Кыжын тергени, чайын шаанаңны белетке» деп, улустуң үлегер чугаазы бар болгай. Культураның болгаш дыштанылганың Гастелло аттыг парыгы, бо үлегер чугаа ышкаш, келир чайга амдыгааштан эгелеп белеткеним кирип, кеп. Бо күзүн парктың бетин чарыында дыка улуг хемчээлдиг черде терең суг моондаан кылган. Келир чазын парк ажыттынарыбиле кады, аная хеме станциязы ажыттынар. Шак ол терең моондак эзремге хемелеп селгүүстээри магалыг-ла боор!

СОҢГАЛАР ӨТТҮР ТААЛАНЧЫГ ҮННЕР

Бин-Хем районнуң Өөк суурында чаа школаның соңгаларындан тааланчыг, дыңнаксанчыг үннер мырыңай чоокта чаа хүннерден эгелеп дыңналып турар апарган. Ол кайын кээп турар кайгамчык үннер боор? Ол дээрге колхозчуларның ажы-төлүнүң музыкага өөренип, делегейге сураглыг композиторлар Чайковскийниң, Моцарттың, Бетховениң чогаалдарын ойнап турары ол-дур.

Туран хоорайда хөгжүм школазының башкылары неделяда ийи катап ол суурга чеде бергеш, колхозчуларның ажы-төлүн хөгжүмге өөредип турар. Хөгжүм башкылары Н. С. Четвертаков, Н. Х. Аракчаа, Б. Г. Смирнов, В. Е. Шербаков уругларны хөй-ниитичи эгелээшкин-биле баянга, фортепианога, хылдыг-хөгжүм херекселдеринге, нота ёзугаар ойнаарынга, ырлаарынга өөредип турарлар.

ДУРЖУЛГА СОЛЧУУШКУНУ

Бо хүннерде Тожу районуң культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары чон ортузунга культура-массалыг ажылды чорударының талазы-биле семинарны эрттирип турар. Клуб, библиотека эргелекчилери, киномеханиктер боттарының ажылының дуржулгазын ында солчуп, моон соңгаар канчаар ажылдаза эки дээрзин чугаалажып турарлар.

Шак ындыг семинарны Бин-Хем районнуң культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылдакчылары ноябрь 19-та эгелээр.

СЕССИЯНЫҢ КОЛ АЙТЫРЫЫ

Районнуң культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылының дугайында айтырыгны Өөр район Советиниң эвилеглиг сессиязынга чугаалашкан. СЭКП ТК-ның июнь Пленумунуң шиитпирлерин күүседир талазы-биле районда культура-чырыдыышкын албан черлериниң ажылын райкүүскомнуң культура килдизинің талазындан канчаар удуртуп турарын ацаа тодаргай чугаалашкан.

Т. КЫЗЫЛ-ООЛ.

АК-КӨК ДАГЛАРНЫҢ ОРУУ

Ак-Довурак—Абаза аразының орук тудуунда

Саяннарда туттунуп турар бо орукту тудугжулар ынчаар адап турарлар. Ол орук Тываны чурттуң культурлуг төптери-биле тудуштурар болгаш Ак-Довуракты даг-дүгүн улуг-улуг бүдүрүлге черлеринче сөөртүр. Орук чамдык черлеринде 2000 метр хире бедик даглар кыры-биле шөйлүп чоруткан.

Амгы үеде орук тудугжулары шыргай тайганы болгаш чалым хаяларны шудургу ажып эртип, эрестиг ажылдап турарлар.

1963 чылда орукту довурак-биле чалдай төгери доостур, а 1964 чылда 235 км узун дуртуг ол орук ажыглалга шуут кирер.

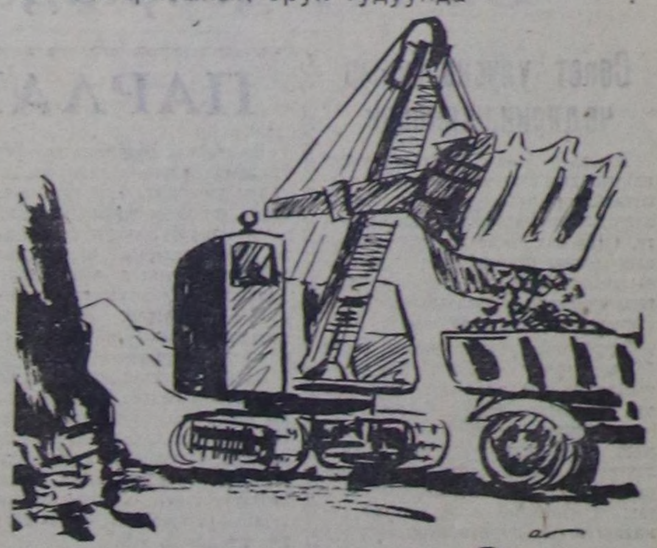

Н. Интышев.

Үстүнде чурукта: Атгаль артты штурмнап турары. Мында 286 мехколоннаның эң эки экскаваторжузу **Юрий Сипкин** ажылдап турар.

Солагай талазында чурукта: чолаачы **Н. Интышев.** Ээлчег дургузунда ол 1,5—2 норманы күүседип турар.

Адааңда чурукта: 2600 метр бедик Конжул артта.

Владимир БУТАНАЕВТИҢ чураан чуруктары.

Ю. Сипкин.

Школа коллективинде

Өөр районда Торгалыг он бир чыл школазының коллективи парлалга чагыылгазынга чыл бүрү идепкейлиг киржип келген. 1964 чылдың чагыылгазынга 240 солуннарны болгаш журналдарны бижиткен, олар шупту чыл хуусаалыг. Оон иштинде «Шын»—12, «Пионерская правда» — 81, «Тыванын аныяктары»—19, «Учительская газета»—14 кезек.

Солуннар болгаш журналдар чагыылгазынга Ховалыг Товариштай, Валентин Иванов, Тумат Чамзырай, Кыргыс Байырлан болгаш өске-даа эштер идепкейлиг киришкен. Өөреникчилер ортузунга бижидилге организастаарынга Э. Шагдыр-оол, Л. Мөнге база өске-даа башкылар эки ажылдаанныр.

М. ИМАЖАП.

Туруш чок кижилерниң чоруй барган черинге...

Оюн Конзан-оол 1959 чылда Кызылдың № 2 ортумак школазын доскан. Доозукчулар баш бурунгаар боттарының келир үедеги профессиязын шилип, кандыг ажылга ажылдаза кижи чонунга эң-не ажыктыгыл деп чүвени бодай бергеннер. Инженер, тудугжу, геолог, эмчи, артист дээш кымнар чок дээрил. Күзел-бодал база эки-ле, а хамык ужур — ону чедип, өөренип алырында-ла болгай. Конзан-оол эмчи болур деп шиитпирлеп алган. Ол Кызылдың эмчи училищезинге киреринин экзаменнерин чедиишкиниг дужаап алган. Бирги курска өөредилге-даа эгелээн. Хамык-ла маадырлыг болгаш кайгамчык күүлдерге хандыкшылыг аныяк назынның үеви — берге, солун болгаш хөглүг студент чылдар билдиртпейн эрте берген. Доозукчулар ажылдаар черин шилип, эмчи болур күзелин боттандырары-биле аъттанышканнар. А олардың аразында хоорайже, район төвүнче чүткүп турганнар чок деп болбас.

Таңды районда «Элегес» совхозтуң салбыры Кызык суурда совхозтуң сүтбараан фермазы бар. Ол ышкаш Каактың кара хөрүүнүг байлак черинден совхоз чылдын-на эки дүжүттү ап турар. Кызык суур школалыг, эмнелгелиг, клубтуг, ында орустар, тывалар, хакастар болгаш янзы бүрү нацияларлыг кижилер чангыс демниг ажылдап, чурттап турарлар. Суурнуң эмнелгезинге каш-даа кижи солушкан. Харызаа талазы-биле берге, автобустар ында-хаая баар чорук суурнуң ажыл-ишчилерин берге байдалга таварыштырып турар. А кошкак характерлиг, бергелерге туруш чок кижилер оон чоруй баар турган.

Оюн Конзан-оолду Кызык суурже чоруткан. Баштай ажылдаары берге турган, эмнелгениң ишти сандаргай байдалдыг, медикаментилер чедишпес. Ам Конзан-оол ажылдап эгелээнден бээр ур болбаан. Ынчалза-даа суурнуң чурттакчылары комсомолчу эмчи Оюн Конзан-оолдуң дугайында сеткил ханып, мактап чугаалажып турарлар. Дүне, хүндүс ыраккы одарларда малчыннарже чалааргa ол чажам дивейн чоруп турар. Ол агитмассалыг ажылды чорударынга комсомолчу аныяктарны эвилелдеп, идепкейлиг киржип турар. Эш Конзан-оол — бот-тывынгыр уран чүүл бөлүмүнүң идепкейлиг киржикчизи.

К. ОРТУН-ООЛ.

Бригадага дузавыс

Өөр районуң Солчур сес чыл школазының коллективи «Коммунизмче орук» кодээ ажыл-агый артелиниң Хам-Дытта № 3 бот-оруглачарылгалыг хойжу бригадазынга доктаамал шеф ажылын кылып, хойжулар ортузунга культура-массалыг ажылды чорудуп турар.

Школаның башкылары болгаш үстүкү класстарның өөреникчилери бригада төвүн база тус-тус хойжуларның кыштагларын кыштаглаашкынга белеткээр талазы-биле каш удаа үнүүшкүннүг шефтээшкинни кылган. Чоокта чаа бригада төвүнге чоруткан шефке киришкен башкылар болгаш өөреникчилер ында улуг хой кажаазының көрженин коптарып, кажааны чылыглап, кодан девискээрин арыглап аштап, ийи аал ишти чурттаар бажыңны малгаштап, чугайлашкан.

Бир бөлүк башкылар болгаш өөреникчилер хойжу бригаданың кежигүннери М. Сепей, М. Дензин-оол олардың кайызынга-даа 500 хой кирер ийи кажаазының көрженин коптарып, оларны сыскып чылыглаан. Башкылар Чечекмаа, Шүгдүр-оол, сескиклассчылар Ч. Сат, Х. Херел-оол, И. Монгуш, Т. Күнзенмаа болгаш өскелер-даа шефтээшкинге онза кызымаккай ажылдаанныр. Школа коллективи хойжу бригадага моон соңгаар-даа шефтээшкинни чорудар.

К. САГАН.

Экономиктиг өөредилге

Кодээ ажыл-агый экономиказын өөренир бөлүмде 18 кижи өөренип турар бис. Кичээлдер 5 катап эрткен. Өөредилгевистиң шынары багай эвес. Шыырак билиглиг пропагандист эштер, оон иштинде «Совет Тыва» колхозтуң даргазы эш Тамдың-оол өөредилгени ниитиниң ажыл-агыйының ажыл-чорудулгазы-биле холбаштырып чорудуп турар.

Экономиктиг билигни дыңнакчылар эки шиңгээдин ап турар. Өөредилгени үспес, өөренип эрткен үүлдерин эки шиңгээдин алыр дээш дыңнакчылар демисежип турар. Эрткен чылда бо бөлүмнүң өөредилгезиниң түңнели эки болган. 1963 — 1964 өөредилге чылында бөлүм база эки түңнелди чедип алыр дээрзинге бүзүрелдиг бис.

Т. ЛОПСАН,
бөлүмнүң дыңнакчызы.
Тожу район.

Уттундурган ажыл

Партия организацияларының удуртулгазы-биле ДОСААФ организациялары совет кижилерни, ыладгыя аныяктарны Төрээн чурттуң камгалалынга кезээде белен чорукка кижизидер сорулгалыг. Ажылчы чонну эрес патриотчу чорукка кижизидер талазы-биле ДОСААФ-тың эге организациялары улуг рольдуг болуп келген.

Ындыг турбуже. Барыын-Хемчик районда ДОСААФ комитеди (даргазы эш Монгуш Чес) бо ажылды дыка суларатган. Ук районда ДОСААФ-ка чаа кежигүннерни хүлээп алыры болгаш эге организациялар тургузар ажылдар шуут чоруттунмастаан. Районда улуг организациялар туруп болур райпо, «Шекпээр», «Барлык» совхозтарда ДОСААФ кежигүннери каш-ла кижи болуп турар. Ук ниитилелдин район комитединиң президиумунга чангыс-даа эге организация даргазының өтчёдүн дыннап көрбээн.

ДОСААФ кежигүннериниң дадыыр хавырылдазы безин четче чоруттунмайн турар. Чижээ, октябрь айда комитет дадыырының чүгле 21 хуузун чыып алган. ДОСААФ-тың солуннарынга болгаш журналларынга чагылга чоруттунмаан.

Районда ДОСААФ шугуму-биле болгаш өске хөй-ниити организациялары-биле демнежип чорудар ужурлуг спорт ажылдарының чоруваставаны комитет даргазы эш Монгуш Чести дувуретпейн келген.

Чоокку үеде ниитилелдин удуртур органнарының отчёт-соңгулдазы болур деп турар. Барыын-Хемчик районда ДОСААФ комитеди бо бүгү четпестерни дарыы чайладыры чугула.

Н. МАЛОФЕЕВ,
Республиканың ДОСААФ комитединиң улуг инструктору.

Тайбың догуннаашкын—кара чаңгыс шын угланыышкын

Амгы үедеги делегей байдалының, ылаңгыя тайбың догуннаашкын айтырыының талазы-биле агитаторларга дузаламчы көргүзер сорулга-биле эш Н. Новоселовтуң № 17 «Агитатор» журналда парлаан «Тайбың догуннаашкын—кара чаңгыс шын угланыышкын» деп үүлүн очулдургаш, «Шыныың» бо номериниде бердивис.

Дайын болгаш тайбың дугайында, тайбың догуннаашкын дугайында айтырыг ам үеде делегей политиказының төвүнде салдынып турар. Эл черле билдингир. Ядролуг чепсектиң үеинде империалистерниң өөскүдүн болгу дег дайынның айылы кижи төрелгетениң канчаар-даа аажок хөй кезиин узуткан чок кылырының айтырыы-биле мооц мурнунда амгызы ышкаш кажан-даа ол хире хаыллаашпаан турган. Өске талазында, социализмниң делегей системазының тургустунганы болгаш оон салдарының өскени-биле, национал-хосталгалыг демиселдин база ажылчы аңгының революстуг шимчээшкининиң көстүн көрбээн калбарышкыны-биле холбаштыр тайбың дээш чедиишкиниг демиселге, агрессияның болгаш дайынның империалистиг күштерин бектеп тударынга ам тыптып келгени ышкаш, шак ындыг таарымчалыг аргалар кажан-даа турбаан.

Делегейниң чаа дайынын болдурбазынче, янзы-бүрү социал-экономиктиг күрүнелерниң тайбын догуннаашкынының дугайында ленинчи улуг идеяны боттандырарынче социалистиг чурттар, делегейниң бүгү коммунистиг шимчээшкини шиитпирлиг угланыышкынны алганнар. Ол угланыышкын делегейнин бүгү улустарының, амгы үеде хосталгалыг шимчээшкиннериниң эрге-ажыктарыбиле дүгжүп турар. Акы-дунмалышкы партилларның коллективтиг күжениишкиннери-биле ол угланыышкын ажылдан кылынган болгаш 81 коммунистиг болгаш ажылчын партиларның төлээлекчилериниң 1960 чылдагы Чөвүлел хуралынга хүлээп алдынган Медеглелде тодаргайлаттынган.

Ол угланыышкынны чарлап дыңнадыда, Чөвүлел хурал чүү барымдаалааныл? Медеглелди ёзугаар алырга, дайынны чайладыр болгаш тайбын догуннаашкынны боттандырар политиканың үндезининге дүраазында факторлар кирип турар:

— Империализм ам-даа узуткаттынмаан чүве болганда, агрессчи дайыннарның тыптын болурунга үндезин артышаан, ынчангаш делегейниң чаа дайынының айылы ам-даа чайлаттынмаан.

— Амгы үеге чедир тургустунган дайын чорудар чепсектерни хереглээри «бүдүн-бүдүн чурттарга көстүп көрбээн үргдээшкиннерни таварыштырып. делегей бүдүрүлгезинин болгаш делегей культуразының улус-улуг төптерин бузундулар кылдыр хуулдуруп болур». Чаа дайын «чүс-чүс миллион кижилерни, оон иштинде дайынга киришпейн турар чурттарның кижилерин безин, өлүм-чидимге болгаш түргедеге таварыштырып болур».

— Амгы үениң байдалдарында делегей дайынын болдурбазы — черле шыдаттынар болгаш күүседип болдунар херек болур. Ол сорулга болза, делегейниң социалистиг лагеринин, делегейнин ажылчын аңгызының, национал-хосталгалыг шимчээшкинниң, дайынга удур тулчуп турар бүгү чурттарның, тайбынга ынакшылдыг бүгү күштериниң каттышкан күжениишкиннери-биле күүсеттинген туруп болур. Ынчаарга ону күүседир дизе, атомнуг болгаш водородтуг бомбалар кээп дүжеринге чедир херекти соңгаарлатпайн, күжениишкиннерни хүн-бүрү өстүрбүшаан турган, демиселди ам чорудары эргежок чугула.

— Кажан чер кырынга социализмбиле тайбың күштерининг артык күчүүгү маргылдаа чок апарганда, бомбүрэктин чамдык кезиинге капитализм ам-даа артышаан, социализмнин долу тиилелгези чедип алдынмаан турда безин, кижи ниитилелиниң амыдыралындан делегей дайынын казып болурунуң боттуг аргазы тыптын келир.

«Делегей ийи системага хуваатынган турар үеде, улустар аразында харылзаа байдалдарның кара чаңгыс шын болгаш угаазыладыг принциви болза, В. И. Ленинниң идеяны үндүргени болгаш бодунуң улам ынайгы хөгжүлдезин 1957 чылдың Москва Декларациязында болгаш Манифестизинге, СЭКП-ниң XX, XXI съездилериниң шиитпирлеринге база өске-даа коммунистиг болгаш ажылчын партиларның документилериниге алган, янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелерниң тайбың догуннаашкынының принциви ол... Чок-ла болза янзы-бүрү тургузуглуг күрүнелерниң аразынга тайбың догуннаашкын, чок-ла болза үргедекчи дайын — айтырыг чүгле ынчаар тургустунуп турар» — деп, Медеглелде чугаалаан.

1960 чылдың Чөвүлел хуралы ол бүгүнү барымдаалаан. делегейнин коммунистери тайбын догуннаашкынны чаңгыс эп-сеткил-биле чайгылыш чок камгалап, дайынны болдурбазы дээш шиитпирлиг демисежип турар деп медеглевишаан, тайбын дээш демиселди коммунистерниң эң чугула сорулгазы кылдыр чарлаан.

Ол айтыышкынны тодаргайлаан Медеглелде Кыдаттың Коммунистиг партиязының төлээлекчилериниң аргары база салдынган дээрзи билдингир болгай. Ындыг турбуже, ККП-ниң удуртулгазы аная шуут удурланыышкак идеяларны хөгжүдүп, тайбың догуннаашкынның ленинчи принциви-биле үүлдешпес угланыышкынны чорудуп турар.

1960 чылдан эгелээш, кыдат удуртукчулар делегей хөгжүлдезинин талазы-биле коммунистиг шимчээшкиннин ниити туружунга чөрүлдешкек, боттарының онзагай концепциязын нептередип эгелээннер. Ук концепцияның кол утказы — делегейниң термоядролуг халавын дамчыштыр бүгү делегейге социализмниң тиилелгезинче бурунгаар шимчээри. Ол утканы кыдат удуртукчулар янзы-бүрү вариантыларга тайылбырлап турарлар. Амгы үедеги догматизмниң болгаш сектанзыг ёзунуң кандыг-бир бурган чүдүлгээзиниг допчулады хевирлиг «Ленинизм делгерезин!» деп кыдат чыындыда чугаалап турарын ёзугаар алырга, чаа дайын өөскүүр чүве болза, «тиилеп үнген улустар өлүп дүшкен империализмнин бузундуларының кырынга капиталистиг тургузугнун үезинде турганынга бодаарга, ооннуңдан муң катап бедик депшилгелиг тургузугну эң дүрген темпилер-биле тургузар, бүдүнуң ёзулуг-ла кайгамчыктыг келир үезин ынчан тывар» кылдыр билдинип турар.

Ынчаарга радиактивтиг бузундуларга үндезилеттинген, оларның улуска аазап турары ол кайгамчыктыг келир үениң перспективазы кадык угаан-сарыылдыг кижи бүрүзүнге чүдексиниишкинни болгаш бужурганыышкынны болдурбайн барып шыдавас дээрзинден кыдат удуртукчулар бичин-даа эгенмейн турарлар. Дайын, тайбын, революция айтырыгларының талазы-биле кыдат удуртукчуларның бүгү бодалдары ол идея-биле сииликтинген. Оларның бодалы-биле алырга, «чыдага удур чыданың» методу-биле демисежиңи — тайбынны хандырарының кара чаңгыс аргазы болуп турар. Дайын хөй миллион өлүм-чидимни болдурар, ол хамаан ийикпе, ол дүрген «дедир эгиттинер апаар!»... болуп турар. Кижиниң бүдүш бойдузунга ындыг философия канчап-даа таарышпас. Кижилернин аас-кежии дээш мурнакы демиселчилер — коммунистерге ындыг философия мырыңай-ла окта таарышпас болгай.

Кижилерниң амы-тыны-биле холбашкан ол харыысалга чок оюнну кыдат удуртукчулар ядролуг чепсектиң кайгамчык үргедекчи күжүү чедир үнелевес чорук-биле капсырлаштырып турары мырыңай шынаңла элдептиг-дир. Атомнуг бомба дээрге,— «саазын пар-дыр», дашындан көөрге ол коргунчуг-ла, а шынында ында кижи коргар чүве чок» — деп бадыткавышаан, олар боттарын боттары-ла чөрүлдээге таварыштырып турарлар. Ол дээрге — тайбынның угланыышкынындан демиселчилерни дедир мобилизастап турар, боттуг амыдыралдан безин ойталаан чорук-тур.

Чаа делегей дайынын өөскүтпезинге, тайбың догуннаашкын политиказының боттуг болдунар аргазын бузуревес, өскээр чугаалааргa, улус массаларның күжүнге, тайбың дээш, империалистиг агрессчи күштерге удур оларның демиселинин чедиишкиннеринге бузуревес, империализмниң күштерин хөлүн эртир үнелээр болгаш оон көргар чорук — тайбын догуннаашкынның политиказынга удур кыдат удуртукчуларның халдаашкыннарының чажыды ол-дур.

Тайбың догуннаашкынга удур бис деп, кыдат удуртукчулар каладаа дорт чугаалавайн турар болбайннаан. Ынчаар болза, ол оларга кончуг оңдактыг, чүге дизе, оларның ёзулуг туружу сойгалаттынар болгаш масса чон олардан хоорлуп баңкаланыр апаар. Ынчангаш олар боттарын чажыртынып турар ужуру ол. Дайын болгаш тайбың айтырыгларының талазы-биле коммунистиг шимчээшкиниң түңнелдериниң шынының сес кырынга үүлдүгүүнмушаан, ККП-ниң удуртулгазы тайбың догуннаашкын принциви ужурдузазын кандыг-ла бир арга-биле күдуладырын, оон алыс утказын болгаш бо айтырыг талазы-биле СЭКП-ниң база өске-даа акы-дунмалышкы партиларның үзел-бодалдарын хаждарын, ылаңгыя кол чүве — тайбың догуннаашкын дээш Совет Эвилелиниң база өске-даа социалистиг чурттарның болгаш коммунистиг партиларның чайгылыш чокка чорудун турар практиктиг демиселинге шаптык кадар, ону ажылчы чоннуң мурнунга таарышпас хевир-биле көргүзерин орадаажып келгеннер. Кажан тайбын догуннаашкын дээш демиселдиң талазы-биле СЭКП-ниң теориязының болгаш практиказының дугайында чугаа чоруп турар үеде, кыдат пропаганда, ККП-ниң болгаш кыдат чазактың тускай документилери нугулдээшкиниң кандыг аргаларын хереглевейн турар дээрил! Ынчаарга СЭКП-ниң XX база XXI съездилеринге улам ынайгы хөгжүлдени алган, тайбың догуннаашкынының ленинчи принциви үүлдүгүүнүн көрген хирезинде, кыдат удуртукчулар ам кээп ук съездилерниң идеяларын болгаш оларны боттандырар талазы-биле практиктиг базымнарны «хөөзун чүве-дир», «империализмге өмээржилге-дир», «дүжүл бернишкин-дир», «көртүк чорук-тур», харын оон туржук, «улустарның эрге-ажыктарын саткан чорук-тур» деп турар апарганнар.

Совет чазактың бо чылдын август 21-деги Медеглелинде айтып турарын ёзугаар алырга, «Коммунистиг болгаш ажылчын партиларның 1957 база 1960 чылдарда Чөвүлел хуралдарынга делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң чүүлдүгүнүн көргени, тайбын догуннаашкынче, улустар аразының дүшкүүрлүг чөрүүн чавырылдырарынче, улустар аразынга тайбынны быжыглаарынче шугум-биле КУР-нуң удуртулгазы чүгле сес кырынга чөпшээрежин турза-даа, а херек кырында социалистиг найыралдажылга чурттарының болгаш делегейниң коммунистиг шимчээшкининиң ол ниити угланыышкынын амыдыралга боттандырарынче угланган күжениишкиннерге шаптык ужураштырып келгениа» фактылар херечилеп турар.

Тайбың экономиктиг чарыштыг сорулгаларын ККП-ниң удуртукчулары улуг хөңнү чокталыышкын-биле көрүп турар. Маңаа хамаарыштыр В. И. Ленинниң өөреткени болза: «...делегей революциязынга бис бодувустун ажыл-агыйжы политиказыс-биле кол салдарны чедирип турар бис. Аная капсырлаштыр демисел бүгү делегей масштавынче шилчээн. Ол сорулганы шиитпирлептер болзувусса — ынчаарда бис делегей масштавынга шынап-ла шуут удуп алганывыс ол болур». Ынчаарга социализмниң ажыл-агыйжы чедиишкиннериниң хөгжүлдезинге база-ла тайбын, тайбың база катап тайбың эргежок чугула болгай.

Чамдыкта кыдат пропаганданың мындыг янзылыг бодалдары база тургулаар: тайбын догуннаашкын харын эки-ле херек-тир ийин, ынчалза-даа ол ийи талалардан хамаржыр, а империалистер ону күзевейн турар, чүге дизе, империализмниң агрессчи бойдузу өскерилбээн болгай. Мындыг бодалды билири берге-дир. Дайын болур бе, азы тайбын турар бе дээр дугайында айтырыгны шиитпирлээри империалистерден чүү-биле хамааржыр, а тайбынның бүгү күштери болуушкуннарның чорудулгазынга шиитпирлиг салдарны чедирип шыдавас болуп турар ышкаш чүл. Маңаа кыдат удуртукчулар боттарын ёзулуг-ла удурланыышкак байдалче чыгаа турарлар-дыр: чүге дизе, олар социализм биле тайбының күштерин империализмниң күштеринден шагда-ла артык күчүлүг апарган деп, үргүлчү-ле бадыткап келгеннер ышкажыгай. Ынчаарга дайын дугайында айтырыгны чүге империалистер шиитпирлээр апаргаа чүвел, тайбынның күштери оларны тайбың догуннаашкынче канчап албадап шыдавас деп?

«Янзы-бүрү социал системалыг күрүнелерниң тайбың догуннаашкын политиказының чөгүм ужуру чүдел дизе, милитаризмнин болгаш агрессияның күштериниңден тайбыңга ынакшылдыг улустарның артык күчүлүүнге даянмышаан, боттарының политиказының чепсээ болур дайындан ойталаарынче Барыын таланың улуг-улуг чурттарын албадаары, улустар аразының маргылдаалыг айтырыгларын дайынның аргазы-биле эвес, а тайбынның аргазы-биле шиитпирлээр принципти барымдаалаарынче оларны чыгаары болур» деп, эш Н. С. Хрущев айтып турар. Херектиң ужуру чүдел дизе, делегейниң социалистиг системазы тыптып быжыкканы-биле, национал-хосталгалыг болгаш ажылчын шимчээшкини калбарганы-биле холбаштыр, тайбың болгаш тайбың догуннаашкын дээш демиселди чедиишкиниг чорудун болурунун болдунар аргазы өзүп турарында болур.

Коммунистер ол болдунар арганы боттуг байдалче хуулдурар дээш демисежин турарлар. Тайбың догуннаашкын — ол дээрге, келир үениң айтырыы эвес-тир. Ол болза, амгы тайбынның бо хүнү-дür. Ол дээрге, ам-даа быжыкпаан тайбын, тайбың догуннаашкын идеязының долу эвес боттанылгалы болбайн-наан, чүге дизе, чепсектиң эндере бүлүүгүүшкүү үргүлчүлеп, улустар аразында дүш-

(Төнчүзү 4-кү арында).

СЭТА дыңнадып, медээлеп тур

Совет улуска байыр чедириишкиннери

Ноябрь 7-де Прагадан үнген найыралдың болгаш тайбынның эстафетазының киржикчилери москвачыларга, ленинградчыларга, киевчилерге, ССРЭ-ниң өске-даа хоорайларының болгаш суурларының чурттакчыларынга мун-мун байыр чедириишкиннерин чехословак-совет кызыгаарга чедирип келдирлер.

Эстафетаның киржикчилери сонгу болгаш мурнуу — мындыг ийи угланыышкын-биле ам безин каш-каш үс километрни эткен. Бо эстафетага районнар эстафеталары каттыжып, совет ажылчы чоннарга коллективтиг байыр чедириишкиннерин дамчыдып турар. Найыралдың болгаш тайбынның бо эстафетазы социалистиг Чехословакияның бүгү областарын болгаш районнарын дамчыштыр барык 7 мун километрни эртер. Аңаа бир миллион чыгам кижи киржир.

Ноябрьның төнчүзүнде чехословак эстафета Москвадан үнер эстафетаның киржикчилери-биле кызыгаарга ужуражыр. Кызыгаарга дамчыдып бээр ужурлуг хөй санныг байыр чедириишкиннеринге чехословак ажылчы чоннар совет улус-биле бузулбас найыралды болгаш ажы-дунма кады ажылдажылганы моон-даа соңгаар улам быжыглаарынга боттарының чайгылыш чок чүткүлдүүн илергейлээрлер, «Мөңге шагда Совет Эвилели-биле кады бис» деп чехословак улус база катап медеглеп турар.

Советтер чуртундан келген пароход

МОГАДИШО. СЭТА-ның корр. А. Осиповтуң дамчыдып турары болза: 2000 тонна цемент, автомашиналар, тракторлар, үлетпүр дериишкиннери, металл чүдүрген «Фрязино» деп совет пароход Могадишонуң далай өртээлинде доктааган. Хамаарышпас экономиканы тургузарының оруунга мырынай чоокта чаа киргеи аныяк африка чуртка ол дээрге кайгамчык үнелиг чүүк-түр. Ол чүүкту хөй-хөй черлерде: Могадишода-даа, Шейхте-даа, Кисмаюда болгаш Джуба районунда-даа — Совет Эвилелиниң дузаламчызы-биле үлетпүр бүдүрүлгелерин, школаларны, эмнелгелерни дерип, күрүне ажыл-агыйларын тургузуп турар бүгү-ле черлерде манап турар.

СЭТА-ның корреспондентизи ол пароходка барып чораан болгаш ында чүүк дүжүрер ажылдарны кылып турар сомалийлер-биле чугаалашкан. Силерниң чуртуңарның чаагай сеткилдиг болгаш харам чок дузаламчызын бистиң улузувус бедии-биле үнелеп турар деп, өртээлдің албан-хаакчызы, чүүктер үчёду кылып турар Артан Фара сагыш-сеткили хайнығыш чугаалаан.

ТУНИС. Чер ортузунуң далай-ында Тунистың ең улуг далай өртээли—Бизертадан сөөлгү фран. цуз солдат чоокку эткен хүннерде үнүп чоруткан. Колонизаторларның десант шериглерин аңаа 1881 чылда эккеп дүжүргеи турган болгаш Тунисти чаалап алыры эгелээн.

Ам Бизерта хостуг апарган. Француз шериглерни үндүрүп чоруткан соонда, бүгү чуртка масса-лыг чыскаалдар болгаш митингилер болгулаан.

ЧУРУКТА: хосталган Бизертада митинг. «Чаа Дустур» партияның чиңгине секретары Бахи Ладхамның үве чугаалап турары.

Фото **В. Райкерустуу.** СЭТА-ның фотохрониказы.

ПАРЛАМЕНТ ДЕПУТАДЫ

Чоокта чаа Будапештиге Венгрияның Күрүне хуралының сессиязы доозулган. Улусчу эрге-чагырганың дээди шуулганы ажылагый тургузуушкунунуң ең чугула айтырыгларын чугаалажып, ийиги беш чыл планын чедиишкиннии-биле доозарының сорулгаларын тодараткан. Бо бүгү айтырыглар талазы-биле калбак санал бериишкиннери болган.

Бараня областан депутат, хаван ажаакчызы Белане Деженің саналы меңээ онза уттундурбас болган. Ооң-биле чапсар ейүнде ужурашкан, болуцарның амыдралынарның, кооперативтің, кады ажылдап турар кижилериннің дугайында чугаалап берип көрүнер деп дилээн мен.

Оон хенертен бистің чугаавыска Венгрияның ажылчын-тараачын чазааның даргазы Янош Кадар киржи берген. Сонгалары Дунайже көрүнген, парламент бажыныың делгем коридорунга олургулаан улус бис. 37 хардыг хераажен кижи меңээ чугаалап эгелей бергенде, хенертен хуралдаар залдан Янош Кадар үнүп келгеш, бисче углапкан. Мендилешкеш, өлүргулаптывыс.

— Кандыг болду, чүү бир чүве билип ап четтиктиңер бе?— деп, Кадар менден баштактанып айтырган.

— Эш Белане Деже бодунуң дугайында, бодунуң ажылдап турары коллективтиг ажыл-агый дугайында хөйну чугаалап берди — деп, мен харыыладым. — Социалистиг күш-ажылдың бригадазы дээш демисежип турар, Венгрияда бирги бригада ол болгай, артында-ла херааженнер бригадазы...

— Бергелер кандыг-дыр?— деп, Белане Дежеден Янош Кадар айтырды.

— Ак-сеткил-биле чугаалаарга, берге бар-дыр. Хаван фермазында үш кижи ажылдап турар бис. Оон ынай хөй-ниитиниң ажылы база бар, депутат хүлээлге. Өөренип база турар бис...

— А кайда өөренип турар силер?

— Көдээ ажыл-агый техникумунда бот-өөредилге-биле. Мурнунда 7 — 8 класстар доозуп турумда чиик турган чүве. Уруум база школага өөренип турган болгаш чүгле бажың ажылынга эвес, харын өөредилгемге база дузалажып турган.

— А ам уруунар кайдал?

— База өөренип турар, Сексардеде, экономиктиг техникумда. Ында ниити чуртталга бажыында чурттап турар. Оглум база бар, школада өөренип турар.

Оон өг-бүлезин, ажылын Янош Кадар тодаргай айтырып өлүрду.

— Канчаар ажылдаар болдур, ындыг алдарлыг болур — деп, Янош Кадар чугаалааш, силерниң чугаанарга үзе киржи бергеним дээш буруудатпайн көрүнер дивишаан, чорупкан.

...Белане Деженің ажылдап турары Сентлеринц суурда «Пионер» дээр кооператив бай кооперативтерге хамаарышпайн турар, ынчалза-даа оон күжү дүргенибиле өзүп, чыл-чылы-биле быжыгып турар.

— Бо талазы-биле шиитпирлиг фактор дээрге, кооперативтиг удуртулгазын быжыглаары ол болган боор — деп, Белане Деже чугаалай-дыр.— 1961 чылда тускай эртемниг, дуржулгалыг Нандор Фехервари кооперативти даргалай берген чүве.

Кезек үеде хаван фермазынга берге байдал болу берген. Аңаа ажылын чүгле эки билир эвес, харын база аңаа ынакшыыр кижилер херек турган. Ниити хуралдың бирээзинге Белане Деже ол берге ажылдыг черге барып ажылдаарын саналдаан. Бодунуң эштери Лайошне Дани болгаш Ференцне Надь олар-биле кады ол изии-биле ажылдап кирипкен.

Ынчангаш маадырлыг үш хераажен эштериң тергиин ажылының түннелдери көстүп келген. Сөөлүнде барып бир кылдыр каттыжа берген ийи кооператив 1960 чылда күрүнеге 311 хаванны садар аргалыг болган. А дараазында чылда 760 хаванны болгаш оон соонда чылда — 960 хаванны саткан. Ынчаарга бо чылын күрүнеге 900 хаванны саткан турар болгаш 200 хаванны рынокка саарган турар. Кыска хуусаа иштинде хаван бажының хораары 13 хуудан 3 хуу чедир кызырылган, ынчаарга бир кыс хаванга онаштыр хаван өглунуң саны 14 четкен.

Маңаа маажыргай берип болур турган бе? Чок! Хереглел хүн бүрүде өзүп турар болгай, чонга эт улам-на хөй херек деп чүвени олар билип турган. Мынчангаш бо айтырыгны шиитпирлээринге боттарының салыышкынын киирериниң оруун олар дилеп эгелээннер. Чөвүлежип көргеш, дагаа оолдары азыраар деп шиитпирлээн. Чыл бурунгаар ол өңнүк херааженнер хаван фермазының дузалал ажылының бажыңын таарыштыр берип алгаш, 1 мун дагаа оолдарын өстүр азыраар хүлээлгени алган. Олар берген сөзүн эзлеп, кооперативке 8,5 мун дагаа оолдарын өстүрүп берген.

Үениң бурунгаар дүрген шимчээшкини «Пионер» кооперативти оюп эрте бербээн. Чүге дээрге ында Белане Деже ышкаш ындыг кижилер ажылдап турары-биле ындыг ышкаш. Ында ам 29 херааженнер кооператив ажыл-агыйының янзы-бүрү черлериндe ажылдап турарлар. Баштай бичеден эгелээн — тодаргай, күш четтинер хүлээлгени ап алганнар. Ону күүседипкен. Оон соонда кады үр ажылдай бергилээн. Кинога кады баргылаар турган, М. Шолоховтуң «Аңдарган күр черин» номчуп каапканнар.

Белане Деже чурагайлар адаар, ол саннарда кооператив кежигүнериниң кызымак ажылы илереп турар. Дүжүт өспүшаан. Кооперасчы-тараачыннарның орулгазы база өскен. Бир эвес 1961 чылда бир күш-хүнүнүң өртээ 22 форинт-акша турган болза, арткен чылын ол — 37 форинт болган, ынчаарга бо чылын чүгле аванс кылдыр 32 форинт берген. Санап келирге, күш-хүнүнүң өртээ бо чылын 40 форинт чедер деп бодап турар.

Бо болза кооперативтиң тараачыннарының ниити күжениишкиннериниң түннели дээри тодаргай, олар социалистиг ёзу-биле чүгле ажылдап эвес, харын база чурттап эгелеп турарлар, чижээлээрге, Белане Деже ышкаш аан.

Митрофан ПОПОВ,
СЭТА-ның корреспондентизи.
Будапешт хоорай.

КНО-НУҢ КОЛ АССАМБЛЕЯЗЫНДА

Делегей садыглажылгазын калбартыры дээш

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның корреспондентизи Г. Васильевтиң дамчыдып турары болза:

Каттышкан Нациялар Организациязының садыг болгаш хөгжүлде айтырыгларының талазы-биле конференциязының дугайында резолюцияны КНО-нуң Кол Ассамблеязының ноябрь 11-де хүндүскү пленарлыг хуралынга чангыс үн-биле хүлээп алган. Ам болур деп турар конференцияның эчис сорулгаларын делегей калбаа-биле деткээнин демеглевишаан, ук резолюция болза, садыгның шаптыктаашкыннары болгаш аймак-сөөк ылгаар чоруктар чок, бот-бодунга ажыктыг садыглажылганың принциптерин тайылыырлаан 75 чурттарның кады хүлээп алган декларациязын конференцияның ажылынга үндезин материалдарның бирээзи кылдыр сүмелеп турар.

КНО-нун садыг болгаш хөгжүлде айтырыгларының талазы-биле конференциязын чыылдырар чорук болза СССР-ниң төлээлериниң бодалыбиле алырга, делегейнин чугула хемчээ болур, ук хемчег деп аргенин болгаш бот-бодунга ажыктыг чоруктуң үндезининге садыгны чогумчалыг болдурарынга база хөгжүдеринге дыка чергези-биле идиғни бээр деп, Совет Эвилелинин төлээлекчизи Г. П. Аркадьев Ассамблеяның хуралынга чүве чугаалаан. медеглээн.

Конференцияның кол сорулгазы чүл дээр болза, делегейниң бүгү чурттарының аразында садыглажылганы аймак-сөөк ылгаар чоруктар, кара өжегээр тургузуп турар кызыгаарлаашкыннар база шаптыктаашкыннар чокка хөгжүдеринче углаган дээштиг сүмелерни болгаш хемчеглерни ажылдап кылыры болур деп, совет делегат онзалап демеглээн. ССРЭ болза чурттар аразынга оларның экономиктиг хөгжүлдезиниң эрге-ажыктарынга болгаш тайбының эрге-ажыктарынга ажыл-хереглечи харыылаларны калбартыры дээш кезээде туржуп келген болгаш туржуп-даа турар деп, совет делегат медеглээн.

Радиоактивтиг тоглаашкыннарга хамаарышкан резолюцияны Ассамблея база-ла хүлээп алган. Агаарга, космос делгеминге болгаш суг аданга ядролуг шенелделерни хоруглаанының чугулазын резолюция онзалап демеглеп турар болгаш агаарга радиоактивтиг чоруктуң деңнелдери дээш доктаамал контрольдуң программазын боттандырарын, бүгү делегейниң метеорологтуг организациязынга саналдап турар.

Латин Американы ядро чок зона болдурар

НЬЮ-ЙОРК. СЭТА-ның тускай корр. С. Лосевтин дамчыдып турары болза:

«Латин Американы ядро чок зона кылдыр чарлаарының» резолюциязының кады кылган төлевилелин 10 латин-америк чурттар (Боливия, Бразилия, Гаити, Коста-Рика, Мексика, Панама, Сальвадор, Уругвай, Чили болгаш Эквадор) КНО-нуң Кол Ассамблеязының Политиктиг комителинин хүндүскү хуралынга киирген. «Ядролуг чепсекти азы ядролуг чепсекти чедиреринге хереглээр хөрексели бүдүрбезин, хүлээп албазын, кадагалавазын болгаш шеневезин боттарының чурттары хүлээнирин баш улур көрүп турар хөй талалыг латин-америк дугуржулгага ат салырынга» белеиин илереткен беш латин-америк чурттарның президентилериниң 1963 чылдың апрель 29-тағы медеглелин резолюция төлевилеминде таарзыныышкын-биле кичээнгейге ап турар. Боттары ону чогумчалыг деп санап турар болганда, Латин Американың күрүнелери «айыттынган медеглелдин эчис сорулгаларын боттандырары-биле дугуржуп алза чогуур хемчеглерни өөренип көрүнче» киріптер дээрзинге идегелди төлевилелде илереп турар.

ШЫДЫРАА

Христофоров—Кызылдың чемпиону

Республика найысылалычың шыдыраа талазы-биле бо чылды чемпиону ат дээш маргылдаа ноябрь 13-те доозулган. Сөөлгү салыгга сес кижи ужуражыр ужурлуг турган, Белек биле Кокоринің кайызы-даа келбейн барганын барымдаалаан, ийилдирзин уттурган кылдыр саналаан.

Бо сөөлгү салыгга чедир Чыргал-оол, Ч. Оюн, Христофоров олардың саннары чоокшулашкак турган. Чыргал-оол маңаа Оюнну удуп алгаш, 11,5 санны ап, ийиги разрядчы турган — бирги разрядтың нормазын күүседипкен. Моон мурнунда, Этүн хүнүнде, маргылданың чурумуи үреп, Христофоров-биле ужуражыылыкына келбейн барганы дээш сөөлүнде ону удуп алган болза-даа, Чыргал-оолдуң бир санын судьялар санга киирбес деп шиитпирлээнин маңза демеглээр апаар. Ынчайгаш чемпион ат дээш демисежип болур үш кижиден Ч. Оюн чайлай берген.

Бирги разрядчылар Христофоровбиле Берковичиниң ужуражыышкыны ам сонуургалдың төвү апарган. Бир эвес Христофоров удурланыкчызынга уттурар болза, ынчан Чыргал-оол оон чартык сан хөй апаар болгаш тиилекчи болу бээр, Берковичбиле ол хаймынажы берзе — Чыргал-оол биле Христофоров кэтап ойнаар ужурлуг. Ынчангаш Христофоров удурланыкчызын борта чүгле удуп алыр дээш бүгү күжүн мөңнээн, ол сорулгазын чедип ап шыдаан-даа — оон саны 14-тен 12 болу берген. «Кызыл-тудуг» тудуг эргелелиниң инженери Л. Христофоров шыдыраа талазы-биле Кызыл хоорайның чемпиону атты чаалап апкан.

Маргылдаага ийиги черни Н. Чыргал-оол (11,5 санныг), үшкү черни Ч. Оюн (10,5 санныг) быжыы-биле ээлээннер. 9,5—9,5 саннарлыг болгулаан бирги разрядчы Беркович биле ийиги разрядчы Мындрима олар 4—5-ки черлерни үлешкеннер.

Ам удавас болур деп турар шыдыраа талазы-биле республика маргылдаазынга бүгү бирги разрядчылар-биле кады ол разрядтың нормазын күүседип апкан Н. Чыргал-оол орта барып киржир эргени чедип алган.

Чурукта: Кызылдың бо чылгы чемпиону Л. Христофоров.

Сөзү **О. НАМЧЫЛАКТЫЫ.**
Фото **С. ФЕОКТИСТОВТУУ.**

Респотребсоюзка шыдыраа маргылдаазы

Октябрь революциязының 46 чыл болган оюнга тураскаатка шыдыраа маргылдаазын Тыва хереглекчилер ниитилелинин эвилелинин баштаар черинин чанында комсомол болгаш профэвилел организациялары организастап эрттирген. Орта коллективтин 14 шырак шыдыраачылары киришкен.

Бо чанчыл болган маргылдаага эш С. Савыр 14-тен 12 санны алгаш тиилекчи болуп үнген, ийиги черни 11 санныг болган эш Намзын, үшкүзүн—10,5 санныг болган эш Сидоркин олар эзлээн. Тиилекчилерге месткомнуң шанналдарын тывыскылаан.

И. ТОРЖУ.

Адыг-биле үшкү сегиржип алыышкын

Бо чылдың октябрьның сөөлгү чартыында мындыг ховар таварылга болган. Сүт-Хөлде школа директору Монгуш Бегзивaa, партком секретары Ондар Лопсан-Серен, «Сүт-Хөл» совхозтун малчыны Түлүш Дыртык олар Улуг-Урнуң Шывыглыг деп черге чоруп тура, даг-иргектиң турлаанга хенертен таварышкан.

Баарында чалым хаалыг, девискээри берге чер болган. Чаңгыс-ла арга—үгле оон-биле демисежирип турган. Адыгның үне маңнаар кол черинге Т. Дыртык шыгаагаи олурупкан.

Боргунчуг улуг адыг удур халын олурда, хоочун анчының баштайгыла аткан огу араатанны аары-биле балыглапкан. Девидээн адыг маннаан уу-биле Т. Дыртыкты кужактапкаш, чалым хаяны ажыр чугуун бадыпкан.

О. Лопсан-Серен биле М. Бегзивaa олар маңнашпышаан келирге, даг-иргек өгген, а эжи өлүп кемдээн болган. Эжин чүктеп алгаш, Урунуң иштинге келген дораан-на, дүрген дуза хереглээринин медээзин чоруткан.

Тыванын хоочун ужудукчуларының биреэзи эш Чимиттің башкарганы вертолёт Кызылдан Уруга бо-ла келген. Кемдээн эшти алгаш, каш-ла минуталар эрткенде, Чадаана эмнелгезинге эккелген. Анчы ам эккирип чыдар.

Малчын болгаш анчы эш Т. Дыртыкка мындыг таварылга—адыг биле сегиржап алыышкын үш удаа болган. Аңнап эгелээнден бээр, ол чүгле адыгны безин он бешти өлүрген.

С. САНДАН.

Тайбың догуннаашкын—кара чаңгыс шын угланыышкын

(Төнчүзү. Эгези 3-кү арында).

күүрлүг чоруктун, айылдыг үскүлежиишкиннерниң одаглары ам-даа артышаан турар. Ынчалзажок, тайбынга ынакшылдыг күштер, хамыктың мурнунда социалистиг чурттар, боттарының чалданыш чок демиселлеби-биле тайбың догуннаашкынныы оруунга элээн чедиишкиннерни чедип алганнар. Чамдык фактылар бодур:

— Оон нейтрализациязынга, дайын-политиктиг эвилелдерге киришпезинге үндезилеп, 1955 чылда Австрия-биле күрүне кереэзи чардынган;

— Чоокку Чөөн-чүктүң районунга дайынны өскүдер дээн империалистерниң каш удаагы оралдажыышкыннарын үзе кирбишаан, 1956—1958 чылдарда тайбың камгалап шыдаттынган.

— 1960—1961 чылдарда ССРЭ-ниң талазындан империалистерге берип келген каш удаагы сагындырыглар, Хосталга ортулуунуң ажылчы чоннарының интервентилерге таварыштырганы ойтур шавыышкыннар-биле каттышкаш, улусчу Кубага удур контрреволюстуг дайынныы өзүп калбарарынга шаптык ужураштырган.

— Совет Эвилелиниң дидим болгаш ээлдек политиказының, куба улустуң маадырлыг демиселинин, чаңгыс эптиинин, тайбынга ынакшылдыг бүгү күштерниң деткимчезинин ачызында делегейниң ийиги дайынының сөөлүнде Кариб далайының районунга тургустунган эң-че чидиг болгаш айыылдыг делегей кризизин 1962 чылда тайбың арга-биле аайлап башкарары чедип ап шыдаттынган:

— Агаарга, космос делгеминге болгаш суг аданга ядролуг чепсектин шенелделерин хоруглаар дугайында Кереэге 1963 чылдың август 5-те Совет Эвилели, Американың Каттышкан Штаттары болгаш Англия ат салган. Ол кереэге өске-даа кашкаш он чурттар каттыжып кирген.

Бо бүгү болза, хоозун чүве-даа, бүтпес күзел-даа эвес, а боттуг фактылар-дыр. Агрессчи күштерге удур шынап-ла ёзулуг, дээштиг демисел ол-дур.

Совет Эвилелиниң шериг күчүзү — тайбың дээш демиселдің база чугула фактору.

Бир эвес айыылдыг чаа чепсектер чүгле империалистерге турган чүве болза, олар боттарының шериг талазы-биле артык күчүлүүн ажыглаарындан болбайнаан. Ынчалза-даа кижи төрелгетенниң аас-кежии болуп, ядролуг чепсекке бодунун үр эвес монополиязын империализм шагда-ла ышкынган, харын-даа чепсегленишкиниң чамдык хевирлериниң талазы-биле, ылаңгыя ракета талазы-биле артык күчү Совет Эвилелинге хамааржып турар. Социалистиг лагерьниң шериг күчүзүнүн талазы-биле империалистиг башкарыкчыларга кичээндиргиг салдар моон-биле көргүстүүнүн турар. Быжыг эвес тайбыңны быжыг тайбың догуннаашкынче хуулдурарынга ол чорук эң-не дээштиг болгаш боттуг магадылал болуп турар. Агрессчи күштериниң авантюразын болдурбас дизе, бистиң чуртувустун, бүгү социалистиг лагерьниң камгаланыр аргалыын моон соңгаар-даа быжыглаары эргежок чугула.

Тайбың догуннаашкын политиказында боттарының зестиишкини-биле кыдат удуртукчулар эки эвес компланияже кирген. Ол дугайы ылаңгыя ядролуг чепсектің шенелдезин хоругдаар дугайында Кереэни эң-не таарышпас байдал-биле оларның көрүп турарындан илдеп болуп турар. Ол Кереэге удур, ККП-ниң удуртулгазындан аңгыда, чүгле эң реакциялыг, чөөн кедергей күштер, хамыктың мурнунда америк «албыстыглар» удурланып турар. Моңу барымдаалаарга, кыдат удуртулга оларныңбиле кады болганы ол ышкаш чүл.

Совет чазактың билдингир Медеглелинде чогуур ойтур шавыышкынны алган, Кереэ дугайында КҮР чазааның нүүлдээшкиниг дыннадыының парлаттынганындан эгелээн, ККП-ниң удуртулгазы бисти «империализмге өөрүшкен» кылдыр буруудатпышаан, эң-не шуугаазының болгаш өжээнниг пропаганданы калбарткан болгай. Кажан Совет Эвилели улустар аразында дүшкүүрлүг чоруктун чавырлыышкынын чедип албышаан, тайбынның эрге-ажыктарынга хамаарыштыр кандыг-ла-бир чаагай хереги кылып эгелээн санында-ла, ам Пекинден шак ындыг нүүл чугаалар болганчок-ла дыңналып кээп турар апарган. Бүгү кижи төрелгетенниң изиг деткимчезин алган, эрткен күстүң кариб кризизин тайбың арга-биле шиитпирлээнин безин пекин политикчилер харын-даа өскерликчи ёзу деп, карганганы билдингир болгай.

Үш чуртуң ядролуг монополиязы дижир чүүлдү долгандыр кыдат парлаага хөй-ле шуугаазынны үндүрүп турар. Ынчаарга ядролуг чепсегленишкин дугайында чидиг болгаш чугула айтырыгга ККП удуртулгазының туружу социалистиг лагерьнидаа, тайбынга ынакшылдыг бүгү күштерниң-даа эрге-ажыктарынга үндезини-биле чөрүшкек болуп турар.

Тайбың догуннаашкынның политиказы дээрге, аңгы демиселинден ойталаашкын-дыр, делегейге социалистиг революцияны боттандырарындан ойталаашкын-дыр деп, чамдыкта кыдат парлаага бадыткаттынып турар. Шынында алыр болза, янзы-бүрү ниитилел тургузуглуг күрүнелериниң тайбың догуннаашкыны дээрге, социализм биле капитализмниң аразынга аңгы демиселиниң бир чевири-дир. Тайбың догуннаашкын болза, капиталистиг чурттарның иштинге аңгы демиселинин чидигленип хөгжүдүрүнге эң-не таарымчалыг байдалды берип турарын фактылар чугаалап турар болгай. Чогум-на харын, тайбың догунчаашкынның үезинде капиталдың чурттарынга аңгы демиселиниң улуг-улуг тулчуушкуннары калбарган турган ышкажыгай. Франциядa, Италияда, Бельгияда, АКШ-ка, Японияда, Индияда, Аргентинага, Испанияда болгаш өске-даа чурттарга болгулаан ажылчын аңгының ажыл соксадыышкыннары, фашистиг айыылга, дайын кыжаныыга удур ажылчы чоннарның күүлүг политиктиг шимчээшкиннери ол дугайын боттары-ла чугаалап турар.

Революстуг шимчээшкинге тайбың догуннаашкын ажыктыг бе, алы, хералыг бе дээр дугайында маргылдаага дээре шиитпирлээр — ол шимчээшкиннің киржикчилери боттары, оларның дайынчы авангардызы — коммунистиг партиялар болуп шыдаар. Бо айтырыг талазы-биле чиик коммунистерниң бодалы мындыг: «Тайбың догуннаашкын дээш шиитпирлиг демисежип, тайбың дээш демиселди боттарының дээди хүлээлгези кылган, коммунистиг партиялар массаның революстуг демиселинге, империализмге удур бүгү фронтуларга чоруттунар демиселге шаптыг ужураштырып турар кылдыр, кыдат эштер хереги шак ынчаар билип турарлар. Ол дээрге, нүүлдээшкиниг бодал-дыр. Тайбың дээш демиселдің тугун бедик көдүрбүшаан, коммунистиг партиялар өске бүгү талаларга аңгы демиселин өзүп олурар күш-биле калбартып турар».

Ынчаарга Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистиг чурттарның чорудуп турары тайбың догуннаашкынның политиказы болза, ол дээрге, дарлаттырган улустарның хосталгалыг демиселин деткиринде ойталаашкын-дыр. ол политика национал-хосталгалыг шимчээшкиннің эрге-ажыктары-биле канчап-даа үүлдешпейн турар кылдыр бадыткаарының үзүн-баазын оралдажыышкыннары база-ла хоозун чүве ышкаш үүл.

Бодунун национал хосталгазы, ооң быжыгыышкыны дээш демисежип турар улустар, кажан делегейнин социалистиг системазының чурттарындан улам-на өзүп турар, бүгү талалыг дузаламчыны алыр аргалыг чүве болганда, олар тайбың догуннаашкынга онза соонуургалдыглар. Чугаа болза, империалистер-биле оларга дарладып турар улустарның аразынга тайбыңныга дугайында эвес, чогум-на харын янзы-бүрү социал тургузуглуг күрүнелериниң тайбың догуннаашкынының дугайында чоруп турары билдингир болбайнаан. Чогум-на харын, ийи система күрүнелериниң аразынга дайын болбаан сөөлгү чылларның дургузунда национал-хосталгалыг шимчээшкин Азиада, Африкада, Латин Америкада империализмниң туруштарынга өлүмүүг согуушкунну таварыштырган турган.

Редактор **Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.**

КИНОТЕАТРЛАРГА БӨГҮН

«НАЙЫРАЛ»: «Водяной» 10, «Буянныг кижилер аразынга» 12, 2, «Ньютон кудумчузу, бажың № 1» 4, 6, 8, 10 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Кара чайка» 11.15, 1.15, 3.15, «Даш-Кзлага болуушкун» 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

«ЕНИСЕЙ»: «Өңнүк эштер» 2.30, «Чайганыыш» 4.30, 6.30, 8.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Оптимистиг трагедия» 3.15, 5.15, 7.15, 9.15 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА
ноябрьның 17-де хүндүс болгаш кежээ база 18-те кежээ
В. КӨК-ООЛДУҢ
САМБАЖЫК
деп, үш көжегелиг, алды көргүзүүлүг шиизи болур.
Шиинин эгелээри—хүндүс 12 шакта, кежээ 7 шакта.
ДИРЕКЦИЯ.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: Кызыл Шетинкин — Кравченко кудумчузу, бажың № 3. Телефоннары: Редакторнуң 24 — 63, редакторнуң орадакчыларының 35 — 24, 25 — 38, идеология киллизиниң 37 — 13; харыысалгалыг секретарьның 23 — 35, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыдырал киллизиниң 25—38, 23 — 54, үлетпүр бүдүрүлгезинин болгаш партийжи амыдырал киллизиниң 22 — 64, чагаа, ажылчын болгаш көдээ корреспондентилер база совет тургузуг болгаш амыдырал киллистериниң 21 — 27, иштики информация киллизиниң 20—60, бухгалтерияның 31 — 75, корректорларның 21 — 47, солун келбейн барганда 32 — 75 телефонче болгаш.

ТС—01482. Культура министерствозунуң типографизы